

Anna-Matilda Tähtinen

ERITYISHERKKÄ LAPSI PÄIVÄKODISSA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2015

ERITYISHERKKÄ LAPSI PÄIVÄKODISSA

Tähtinen, Anna-Matilda
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Toukokuu 2015
Ohjaaja: Ahosmäki, Merja
Sivumäärä: 47
Liitteitä: 2

Asiasanat: erityisherkyys, erityisherkkä lapsi, aistiyliherkyys, temperamentti, päiväkot

Tämän opinnäytetyön aiheena on erityisherkkän lapsen arki päiväkodissa. Opinnäytetyön tarkoituksena on saada kuva siitä, miten lapsen erityisherkyys näkyy, ja miten se otetaan huomioon Porin alueen päiväkodeissa. Vaikka tietous erityisherkkyydestä onkin kasvamassa, on tutkimustietoa nimenomaan erityisherkkistä lapsista vielä vähän.

Opinnäytetyön teoriaosassa käsitellään yleisesti erityisherkkyyttä, erityisherkkää lasta sekä päiväkotia toimintaympäristönä. Tarkemmin teoriaosuudessa määritellään erityisherkyys taustatekijöineen sekä erityisherkkä lapsi piirteineen. Lisäksi esitellään päiväkodin arkea ja lapsen huomioon ottamista - sekä lähdekirjallisuuden, että oman näkemykseni ja kokemukseni pohjalta.

Tiedonkeruumenetelmänä on käytetty puolistrukturoitua kyselylomaketta. Kyselyt on lähetetty kuuden kunnallisen päiväkodin kasvatustehtävissä oleville työntekijöille - eli lastentarhanopettajille, lastenhoitajille ja avustajille. Kyselylomakkeet lähetettiin maaliskuussa 2015.

Tutkimukseni mukaan päivähoidon henkilökunta on tietoinen erityisherkkyydestä ja näin ollen tunnistaa erityisherkkyyden piirteitä lapsissa. Tästä huolimatta koulutusta aiheeseen liittyen toivottiin lisää. Tutkimuksen tulokset osoittavat myös sen, että lapsen erityisherkyys näkyy monellakin tavalla - erilaisia haasteita hoitopäiviin tuoden. Lapsen herkyys näyttäytyy yksilöllisesti eri lapsilla ja tilanteesta riippuen, ja asettaa päiväkodin hoitohenkilökunnan lapsen yksilölliseen huomioimiseen liittyvien haasteiden äärelle.

THE HIGHLY SENSITIVE CHILD IN DAY CARE CENTER

Tähtinen, Anna-Matilda

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social services

May 2015

Supervisor: Ahomäki, Merja

Number of pages: 47

Appendices: 2

Keywords: high sensitivity, the highly sensitive child, sensory over sensitivity, temperament, day care center

The subject of this thesis is highly sensitive child's everyday life in the day care center. The purpose was to get an overall picture how high sensitivity is shown and how it has been taken into account at the day care centres in Pori. Even though knowledge of highly sensitive children is increasing, there is very little research about it.

The theory part of this thesis concentrates on reviewing high sensitivity, highly sensitive children and day care center as an operational environment in general. High sensitivity with its backgrounds has been reviewed more closely, as well as specific features of highly sensitive children. In addition to the previous topics, the theory part focuses on introducing everyday life of the day care centers and how children are being taken into account based on literature as well as my personal opinion and experience.

Semi-structured questionnaire was used to collect the data. Questionnaires were sent to six municipal day care center employees in upbringing - kindergarten teachers, nannies and assistants. Questionnaires were sent in March 2015.

The day care employees are aware of high sensitivity and therefore recognize the specific features of the highly sensitive children. Despite this, they wished for more training on the subject. The survey results also showed that the child's high sensitivity is reflected in many ways –bringing a variety of challenges in day care. Sensitivity of the child is shown individually on different children and depending on the situation, and also sets challenges for the employees of the day care centers.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	ERITYISHERKKYYS	7
2.1	Erityisherkkyyden määrittelyä	7
2.2	Erityisherkkän yleisimpiä piirteitä	8
2.2.1	Emotionaalisuus	10
2.2.2	Aistiherkkyys.....	10
2.2.3	Ärsykeherkkyys	11
2.2.4	Syvällisyys.....	11
2.3	Virheellisiä tulkintoja erityisherkkyydestä	12
2.4	Erityisherkkyyden taustatekijöitä.....	13
2.4.1	Persoonallisuus ja temperamentti	13
2.4.2	Ekstrovertti ja introvertti	14
3	ERITYISHERKKÄ LAPSI.....	15
3.1	Erityisherkkän lapsen piirteitä	15
3.2	Kiintymyssuhteen merkitys lapsen kehitykselle.....	17
3.3	Temperamentin vaikutus lapsen käyttäytymiseen ja kehitykseen	18
3.4	Erityisherkkä tyttö ja poika.....	19
4	PÄIVÄKOTI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ.....	20
4.1	Varhaiskasvatus ja päivähoito.....	20
4.2	Päivähoidon perustehtävät	21
4.3	Päiväkodin arki	22
4.4	Päiväkodin arjen rakentuminen.....	24
4.5	Erityisherkkä lapsi päiväkodissa.....	25
4.6	Lapsen erityisyyden kohtaaminen ja huomioon ottaminen päiväkodissa.....	26
4.7	Kodin ja päiväkodin välinen yhteistyö	27
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	28
5.1	Tutkimustehtävä.....	28
5.2	Tutkimusmenetelmä.....	29
5.3	Opinnäytetyön kohderyhmä.....	29
5.4	Kyselylomake aineiston keruumenetelmänä.....	30
5.5	Aineiston luotettavuus ja eettisyys.....	31
5.6	Aineiston käsittely ja analysointimenetelmä	32
6	TUTKIMUSTULOSTEN ALALYSOINTI.....	32
6.1	Perustiedot.....	32
6.2	Erityisherkkän lapsen määrittelyt	33
6.3	Päiväkotiryhmien erityisherkkät lapset.....	35
6.4	Erityisherkkien lasten arki päiväkodissa.....	35

6.4.1 Päiväkotiin saapuminen.....	35
6.4.2 Siirtymätilanteet hoitopäivän aikana	36
6.4.3 Hoitopäivän ulkoilutilanteet	37
6.4.4 Hoitopäivän ruokailuhetket	37
6.4.5 Hoitopäivän lepoaika	37
6.4.6 Toimintahetket hoitopäivän aikana	38
6.4.7 Leikkihetket hoitopäivän aikana.....	38
6.4.8 Erityisherkkä lapsi muiden lasten kanssa/ryhmässä.....	39
6.4.9 Yksin oleminen hoitopäivän aikana	39
6.4.10 Päiväkodista lähteminen.....	39
6.5 Erityisherkkien lasten huomioon ottaminen päiväkodissa.....	40
6.6 Mielenkiintoa koulutuksen tarpeesta	42
6.7 Ajatuksia erityisherkkyydestä.....	43
7 PÄÄTELMÄT JA POHDINTA.....	43
LÄHTEET	46
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Erityisherkkyyden aiheena hyvinkin ajankohtainen. Käsitteenä erityisherkkyyden on suhteellisen uusi, vaikka siihen liittyviä yksilöllisiä piirteitä on ollut havaittavissa kautta ihmishistorian. Suomessa erityisherkkyyden käsite on tullut laajemmin tunnetuksi vasta viime vuosien aikana, vaikka onkin vielä melko tuntematon. Elaine N. Aronin teoksen ”The Highly Sensitive Person” kääntäminen suomenkielelle vuonna 2013 on tuonut asiaa enemmän yleiseen tietouteen. Erityisherkkyyttä Aron on tutkinut Yhdysvalloissa jo vuodesta 1991 lähtien. Suomessa erityisherkkyyttä on tutkinut Sylvi-Sanni Manninen, ja hän kehittäikin herkkyyttä mittaavan väri-muotohavaintotestin 1950-luvulla. Hänen elämäntyötään jatkavat Janna Satri sekä Päivilän sanktuarin säätiö. Erityisherkkille on perustettu myös oma yhdistys; HSP – Suomen erityisherkkät ry. (HSP - Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut 2015.)

Aiheena erityisherkkyyden on kiinnostanut minua jo pitkään omien lasteni, ja työhistoriani kautta – joten päätös lähteä tekemään opinnäytetyötä tämän teeman ympärille oli helppo. Vaikka tietoutta on jo enemmän, on tutkimustietoa erityisherkkyydestä, ja nimenomaan erityisherkkistä lapsista vielä vähän. Opinnäytetyöni näkökulma on hyvinkin käytännönläheinen, ja koskee sitä arkityötä jota päiväkodeissa tehdään lasten parissa. Työssäni keskityn siihen, miltä erityisherkkien lasten arki näyttää työtään päiväkodissa tekevien lastenhoitajien ja lastentarhanopettajien silmin ja kuinka päiväkodin henkilökunnan mielestä lapsen erityisherkkyyden tulisi ottaa huomioon päivähoidossa.

Opinnäytetyöni toivoisin lisänneen myös tutkimuskyselyyni vastanneiden päiväkotien henkilökunnan tietoisuutta erityisherkkyydestä. Toivon kyselyn herätelleen heitä suhtautumaan lapsiin entistäkin yksilöllisemmin; lasten henkilökohtaiset tarpeet huomioiden. Kyselyn tarkoituksena oli myös saada vastaajat katsomaan omaa työtään hieman erilaisesta näkökulmasta, mikä puolestaan antaa päiväkodille ja sen työntekijälle mahdollisuuden kehittää edelleen arkityötään lasten parissa. Opinnäytetyöni liittäminen itse työelämään onnistuu aiemman päiväkodista saamani työkokemuksen pohjalta.

2 ERITYISHERKKYYS

Jotkut ihmisistä ovat huomattavasti herkempiä kuin toiset - ihmiset eroavat toisistaan siinä, kuinka tarkasti kaikki aistit toimivat ja miten pieniin ärsykkeisiin he reagoivat. (Mattila 2014, 11). Erityisherkkyyden määrittely ei ole täysin yksiselitteistä. Ensinnäkin samaa ilmiötä kuvataan monin eri termein - ehkei kuitenkaan täysin samaa asiaa tarkoittaen. Lisäksi meissä jokaisessa herkkyys näyttäytyy hieman eri tavalla - tilanteesta riippuen. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin se, että ihminen itse oppii itsestään riittävästi, ja osaa hyödyntää erityisherkkyyttään yksilönä, ja osana isompaa kokonaisuutta.

Erityisherkkyyttä on aiemmin tutkittu ujoutena tai sisäänpäin kääntyneisyytenä. Erityisherkkyyden rinnakkaisina termeinä käytetään yleisesti aistisherkkyyttä, sensitiivisyyttä, tarkkuutta, intensiivisyyttä tai erityistä sensitiivisyyttä. Erityisherkkää ihmistä taas luonnehditaan tunne- ja aistiherkäksi, aistiyliherkäksi, kuuloherkäksi, yliherkäksi, estyneeksi tai väri-ihmiseksi. Tässä opinnäytetyössä käytän kuitenkin vain termejä erityisherkkyyden ja erityisherkkä.

2.1 Erityisherkkyyden määrittelyä

Kaikki ihmiset ovat sosiaalisia olentoja, myös erityisherkkät. Moni erityisherkkä väistelee paljon ärsykeitä sisältäviä tilanteita ylivilittymisen välttämiseksi. Ylivilittymisyys tarkoittaa tilaa, jonka aikana erityisherkkä ihminen on kaikkea muuta kuin ymmärtäväinen ja herkkä. (Aron 2013, 114–115.) Kaikki tuntuu ylivoimaiselta ja uuvuttavalta, ja ihminen kokee, että hänen olisi päästävä yksinäisyyteen rauhoittumaan. (Aron 2013, 25.) Tärkeämpää olisi kuitenkin oppia tunnistamaan omat tarpeensa ja rajansa sekä tavat, joilla tilanteista selviää. (Aron 2013, 114–115.)

Hermoston herkkyys on normaali piirre ja luultavasti se on perinnöllinen. Tätä piirrettä esiintyy Elaine N. Aronin mukaan noin 15–20 %:lla väestöstä. Tämä tarkoittaa sitä, että ihminen tiedostaa ympäristönsä vivahteita. Mutta myös sitä, että kaikki alkaa helposti tuntua ylivoimaiselta runsaasti ärsykeitä sisältävässä ympäristössä.

Yhteiskuntakaan ei tunnu pitävän piirrettä erityisen ihanteellisena, vaan muut ihmiset yrittävät auttaa erityisherkkää pääsemään yli herkkyydestään. Kuitenkin suurimmalla osalla ihmisistä on todennäköisesti erityisherkkä puoli, joka tulee esille tietyissä tilanteissa (Aron 2013, 23–25.)

Yksilön sisäinen elämä ja maailma kiinnostavat erityisherkkää (Aron 2013, 182–183). Erityisherkkät ovat myös tavallista intuitiivisempia, sillä vivahteiden parempi tiedostaminen tapahtuu osin tai kokonaan tiedostamattomasti. Tämä johtaa siihen, että erityisherkkä ihminen usein ”vain tietää” ymmärtämättä itsekään miten. (Aron 2013, 37.) Erityisherkkien terävä intuitio auttaa heitä pääsemään omaan tiedostamattomaansa paremmin, ja sitä kautta ymmärtämään myös muiden tiedostamatonta. (Aron 2013, 182–183). Erityisherkkät ovat myös hyvin empaattisia ja tunnollisia, sekä asettavat usein itsensä viimeiseksi (Aron 2013, 77).

Ihmisten keskinäinen viestintä on suureksi osaksi sanatonta, mutta erityisherkkä huomaa paljon enemmän kuin haluaisikaan. Herkkä ihminen vastaanottaa paljon tietoa, joka muilta jää helposti huomaamatta. Esimerkiksi visuaalisesti lahjakas voi nähdä pienetkin muutokset keskustelukumppaninsa silmistä ja kasvoilta. Isoja eroja löytyy lisäksi kuuloaistissa; auditiivisesti lahjakas pystyy keskustellessaan erottamaan äänenvärien ja sävelkorkeuden muutokset puheessa. Herkkäkuuloinen kärsii helposti kovista äänistä. Lisäksi erityisherkkä havaitsee vahvasti ruumiilliset tunteuksensa; maku-, haju- ja tuntoaistit ovat terävät. Jokin, joka saattaa muista tuntua tavanomaiselta, voi erityisherkkälle ihmiselle olla hyvinkin ärsyttävä ja stressaava. Hän kaipaa tavallista enemmän yksinoloa, yksinäisyyttä ja rauhaa, sillä hänen hermonsensa ylivirittyvät helposti ympäristön virike- ja ärsyketulvasta. (Aron 2013, 34–35 ja Mattila 2014, 17–18.)

2.2 Erityisherkan yleisimpiä piirteitä

Erityisherkkä eroaa selvästi ei-herkästä ihmisestä, mutta myös herkkyyttä on monenlaista (Aron 2013, 56). Erityisherkkää ihmistä kuvaaviksi piirteiksi Elaine N. Aron listaa seuraavat:

- erityisherkkä huomaa paremmin virheet ja välttää tekemästä niitä
- on hyvin tunnollinen ja pystyy keskittymään erityisen hyvin
- loistaa tehtävissä, joissa vaaditaan tarkkaavaisuutta, virheettömyyttä, nopeutta ja pienten erojen huomaamista
- pystyy käsittelemään tietoa psykologien tietomuistiksi nimeämää muistia syvällisemmin
- pohtii usein omaa ajatteluaan
- pystyy oppimaan tiedostamattaan
- kokee muiden mielialojen ja tunteiden vaikuttavan itseensä voimakkaasti.

Näitä piirteitä ei kuitenkaan yhdelläkään erityisherkillä ole kaikkia. (Aron 2013, 39–40.) Opinnäytetyöni teoriaosan myöhäisemmässä vaiheessa käsitellen laajemmin osaa näistä piirteistä, nimenomaan erityisherkkää lasta koskien.

Myös erityisherkan keho eroaa ei-erityisherkan kehosta. Suurimman osan hermosto toimii niin, että he ovat;

- hyviä hienomotorisissa liikkeissä
- hyviä pysymään paikallaan
- aamuihmisiä (toki poikkeuksiakin on)
- alttiimpia ärsykeille (esimerkiksi kofeiinille), jos eivät ole tottuneet niihin
- oikean aivopuoliskon dominoimia
- herkempiä ilmassa oleville asioille (esimerkiksi siitepölylle)

(Aron 2013, 40.)

Erytyisherkkyyden piirteet voidaan myös jakaa neljään pääryhmään, joita ovat: emotionaalisuus, aistisherkyys, ärsykeherkyys sekä syvällisyys. (Aron 2013, 16–20.)

2.2.1 Emotionaalisuus

Ensimmäinen erityisherkkyyden piirteiden pääryhmistä on emotionaalisuus, joka tarkoittaa yksilön tunteiden voimakkuutta ja alttiutta vaikutteille. Tutkimusten mukaan erityisherkkät reagoivat muita voimakkaammin niin myönteisiin, kuin kielteisiinkin kokemuksiin tai kuviin. Ihmisen peilisolut ja aivojen muut alueet yhdessä auttavat erityisherkkää vaistoamaan muiden tarkoitusperät ja sen, miltä muista tuntuu. Näin ollen herkällä ei ole pelkästään ajatus siitä mitä toinen tuntee, vaan hän tuntee samoin jollain tasolla. Yleisesti ottaen myös erityisherkkän ihmisen aivojen empatiaa osoittava aktivoituminen on ei-herkkää vahvempaa. Erityisherkkä reagoi yhtä lailla voimakkaasti myönteisiin ja kielteisiin tunteisiin sekä tilanteisiin. (Aron 2013, 16–18.)

2.2.2 Aistiherkkyys

Erityisherkkyyteen liittyy vahvasti myös erilaiset aistiherkkyudet, eli vivahteiden vaistoaminen. Aistiherkkyys on psykofyysinen ilmiö, jossa on kyse alttiudesta reagoida vahvasti pieniin ja jopa täysin tiedostamattomiin ärsykkeisiin (Mattila 2014, 11). Käytännössä aistiyliherkkyys tarkoittaa henkilön tapaa reagoida hämmästyttävän voimakkaasti ärsykkeisiin, jotka eivät häiritse muita lainkaan. Esimerkiksi lapsena aistiyliherkkä voi pidellä korviaan kärsivän näköisesti vanhemman imuroidessa. Tai yliherkkydestä kärsivä lapsi voi reagoida niin voimakkaasti päiväkodin tai koulun meluun, ettei suostu sinne ollenkaan menemään. (Viljamaa 2009, 109.)

Janne Viljamaa määrittelee aistiyliherkkän lapsen seuraavasti; lapsi on hyvin tietoinen väreistä, mauista ja kosketuksesta. Jos esimerkiksi hiha kiristää tai lippalakki on väärässä asennossa; ongelmaa korjataan pitkään ja hartaasti. Lapsi huomaa pienetkin erot ulkonäössä, äänessä, hajussa, maussa tai lämpötilassa. Hänellä on usein kylmä tai kuuma, eli lapsi on hyvin tarkka siitä, mikä on sopiva. Puutteellisen elämänkokemuksen takia lapsi ei itse vielä ymmärrä asioiden sävyeroja ja voi takertua kummalliisiin vaatimuksiinsa. (Viljamaa 2009, 76.)

Aistiherkkyys on lahja, mutta se voi myös olla kirous. Aistiherkkää saattaa esimerkiksi kiusata äänet, joita muut eivät edes huomaa, tai hän kärsii väreistä, jotka eivät toisia häiritse. Ympäristömme on myös suunniteltu keskivertoherkän ihmisen mukaan. Käytämme itseämme mittapuuna luokitellessamme sitä, mikä on sopivaa ja normaalia. (Viljamaa 2009, 32.)

Aistiherkkä lapsi saa helposti jo pienenä hankalan maineen kapinoidessaan sellaisia asioita vastaan, joista aikuinen ei löydä kapinan aihetta. Aikuinen saattaa myös ottaa joustamattoman ja herkän lapsen nurinan ilkeilynä. Vanhempien voi olla vaikea hyväksyä lapsensa tapa reagoida asioihin. Joustamattomuuden ja aistiherkkyyden yhdistyessä intensiteettiin, voi lapsi reagoida hyvinkin voimakkaasti tilanteiden muutokseen. (Viljamaa 2009, 22 ja 31–32.) Lapsen psykofyysinen herkkyys tulee esiin monella tavalla ja monessa tilanteessa, mutta erityisesti silloin, kun häntä rangaistaan (Mattila 2014, 14). Lapsi ei itse pysty selittämään omia reaktioitaan hankalissa tilanteissa, mikä saattaa hankaloittaa tilannetta entisestään. (Mattila 2014, 19.)

2.2.3 Ärsykeherkkyys

Ärsykeherkkyys tarkoittaa erityisherikän ihmisen kohdalla taipumusta ylivilpityä ja väsyä runsaista ärsykeistä Erityisherikän huomattessa jokaisen pikkuasian väsy hän nopeasti joutuessaan käsittelemään niin paljon tietoa. Ei-herkät ihmiset eivät väsy yhtä nopeasti, sillä he eivät havaitse kaikkia tai välttämättä lainkaan samoja asioita kuin erityisherikkä. (Aron 2013, 19.)

2.2.4 Syvällisyys

Erityisherikkyuden piirteiden viimeinen pääryhmä on syvällisyys, eli taipumus pohdiskella tai tarkastella asioita monista näkökulmista. Erityisherikkä yksinkertaisesti käsittelee tietoja tavanomaista enemmän ja liittää sen havaintonsa tai vertaa sitä menneisiin kokemuksiin tai samanaikaisiin muihin asioihin. Tämä kaikki tapahtuu joko tiedostaen tai täysin tiedostamatta. (Aron 2013, 20.)

2.3 Virheellisiä tulkintoja erityisherkkyydestä

Erityisherkkyydessä ei ole kyse siitä, että kuulo, näkö tai muut aistit olisivat terävämät, vaan ero vaikuttaa johtuvan aistitiedon huolellisemmasta käsittelystä. Erityisherkät pohtivat enemmän ja erottelevat asioita muita hienojakoisempiin osiin. Esimerkiksi erityisherkkä ihminen lajittelee asiat kymmeneen eri kategoriaan, kun muut vain kahteen tai kolmeen. (Aron 2013, 35–36.)

Janna Satriin mukaan erityisherkkyyteen liittyy usein sellaisia tulkintoja, jotka vaikeuttavat herkän ihmisen ymmärtämistä. Esimerkiksi herkkyys ei ole suoranaisesti introverttiä eikä ujoutta, vaikka moni herkkä onkin introvertti ja/tai ujo. Herkkyys ei myöskään näy kaikissa tilanteissa käytöksen sensitiivisyytenä, eikä erityisherkkyyks ole kaikkien ongelmien alkulähde tai selittäjä. Se ei ole mielenterveyden häiriö, vaan synnynnäinen ja sellaisenaan normaali ja terve ominaisuus. Erityisherkkyyks on eri asia kuin Aspergerin oireyhtymä, autismi tai muutkin neurologiset poikkeavuudet. Herkkyys tekee ongelmista helposti erityisen vaikeita, mutta herkkyyden ymmärtäminen antaa ongelmiin ratkaisuja. Herkkyys ei ole heikkoutta, vaan sen voisi nähdä usein hitaasti kehittyvänä sisäisenä vahvuutena. (Satri 2014, 35–36.)

Kuten aiemmin on jo todettu, herkkä ihminen kaipaa usein rauhaa ja hiljaisuutta. Tämän yksinäisyyden tarpeen muut saattavat usein nähdä arkuutena, ujoutena, heikkoutena tai jopa epäsosiaalisuutena. Leimautumisen pelossa erityisherkkä yrittää olla kuin muut, mikä taas johtaa erityisherkän ylivirittymiseen ja ahdistumiseen. Tämä puolestaan leimaa hänet neuroottiseksi tai hulluksi; ensin tähän uskovat muut, ja lopulta erityisherkkä itse. (Aron 2013, 34–35.)

Erityisherkkyyttä ei voida diagnosoida, vaan herkkyyden tunnistaminen perustuu yksilön omaan arvioon ja kokemukseen. Suuntaa antavia testejä on kuitenkin olemassa, mutta yleensä olennaisinta on, että ihminen itse tunnistaa oman herkkyytensä ja voi toimia sen edellyttämällä tavalla. (HSP - Suomen erityisherkät ry:n [www-sivut 2015](http://www.sivut2015).)

2.4 Erityisherkkyyden taustatekijöitä

Useimmissa tapauksissa herkkyys on perinnöllistä, samoin kuin käytös on ainakin osittain perimän määräämää. Toisaalta, myös olosuhteet voivat pakottaa erityisherkkyyden piirteen katoamaan, mutta on silti epätodennäköistä että herkkyys katoaisi kokonaan. (Aron 2013, 42.)

Ihmisen synnynnäinen persoonallisuus on vain osa totuutta, sillä kokemuksilla ja elinympäristöllä on suuri merkitys kehitykseen (Aron 2013, 88–89). Erityisherkkään kokemukseen vaikuttavat myös hänen piirteensä - synnynnäisesti herkkään ihmiseen kaikki vaikuttaa tavanomaista enemmän (Aron 2013, 179).

2.4.1 Persoonallisuus ja temperamentti

Persoonallisuus on ihmisen fyysisten, sosiaalisten ja psyykkisten toimintojen melko pysyvä kokonaisuus (Himberg, Laakso, Näätänen, Peltola & Vidjeskog 2002, 144). Persoonallisuuden käsite pitää sisällään maailmankuvan, minäkäsityksen, itsetunnon, arvot, luonteen ja sen, mitä me kutsumme temperamentiksi. Temperamentti on persoonallisuuden ydin. Tutkimusten mukaan noin puolet persoonallisuudesta on perimää, joka tulee vanhemmiltamme. Toinen puoli on ympäristön muokkaamaa – eli ympäristö vahvistaa, mutta voi myös häivyttää näitä temperamenttipiirteitä. Ihmisen persoonallisuus muovautuu koko hänen elämänsä ajan, olematta koskaan täysin valmis. (Viljamaa 2009, 11–12.)

Klassisen Big Five – persoonallisuusteorian mukaan persoonallisuuden voi tiivistää viideksi kulttuuri- ja sukupuolivapaaksi piirteeksi. Nämä piirteet ovat: ulospäin suuntautuneisuus, neuroottisuus, avoimuus, tunnollisuus ja miellyttävyys. (Viljamaa 2009, 12.) Eri temperamenttipiirteiksi Liisa Keltikangas-Järvinen listaa aktiivisuuden, sosiaalisuuden, emotionaalisuuden, ujouden, häiritävyyden ja rytmisyyden (Keltikangas-Järvinen 2009, 145–151).

Temperamentti kuvaa perustasoa ihmisen persoonallisuudessa (Dunderfelt 2012, 31). Temperamentti on taipumus tai tyyli, joka selittää ihmisten keskeistä erilaisuutta (Keltikangas-Järvinen 2008, 11). Jokaisella meistä on omanlaisemme temperamentti – tapa reagoida ja tehdä asioita. Tietyntyylinen temperamentti soveltuu paremmin tietynlaiseen ympäristöön, ja lapsi tarvitsee aikuisen opastusta temperamenttinsa sovitamiseksi ympäristöönsä. (Viljamaa 2009, 5-6.) Tärkein ympäristö, johon lapsen temperamentin tulisi sopia, on luonnollisesti hänen oma perheensä. Lapsen temperamentin pitäisi sopia hänen perheensä sosiaaliseen tilanteeseen, tapaan elää ja vanhempien omiin temperamenttipiirteisiin. (Keltikangas-Järvinen 2009, 144.)

”Temperamentin synnynnäisistä piirteistä juuri tunne- ja aistiherkkyys aiheuttaa dramaattisimpia ja näkyvimpiä eroja” (Aron 2013, 36). Temperamentin tärkeimpinä käsitteinä voidaan Janne Viljamaan mukaan pitää lähestymis-välttämisperrettä. Lähestyminen ottaa kontaktia ja tarttuu asioihin nopeasti, kun taas välttämisen vaatii aikaa ja turvallisen viestintätilanteen toimiakseen. Toinen tärkeä ihmisiä erotteleva temperamenttipiirre on intensiteetti. (Viljamaa 2009, 11.) Koska temperamentti on perimässä ja persoonallisuuden ydin, ihminen reagoi paljolti samantyyppisesti läpi elämänsä. Temperamentti ei kuitenkaan kerro mitä tai miksi ihminen tekee, vaan temperamentti on tapa reagoida omiin sisäisiin tiloihin. (Viljamaa 2009, 6 ja 20–22.)

2.4.2 Ekstrovertti ja introvertti

Persoonallisuus vaikuttaa elämään yhtä perusteellisesti kuin sukupuoli. Persoonallisuuden kaikkein tärkein perusero on se, mihin kohtaan sijoittuu introversio-ekstroversio-asteikolla. (Cain 2012, 14.) Introvertti on sisäänpäin suuntautunut ja ekstrovertti on ulospäin suuntautunut ihminen. Herkistä ihmisistä suurin piirtein 30 % on ekstrovertteja ja loput 70 % introvertteja. Intro- ja ekstroversio ovat jatkumoita, joille yksilöt sijoittuvat eri kohtiin. Useimmat ihmiset siis tunnistavat itsessään joitakin molempiin piirteisiin liittyviä ominaisuuksia. (Satri 2014, 48–49.) Susan Cainin mukaan ekstroversiota pidetään ihanteena, kun taas introversio nähdään nykyisin kakkosluokan persoonallisuuspiirteenä (Cain 2012, 16).

Introvertti on yleensä aistiherkempi kuin ekstrovertti (Satri 2014, 50). Introvertin on tutkimuksissa huomattu käyttävän enemmän tunnesuuntautuneita keinoja. Eli hän kääntää ahdistuksen itseensä ja pohtii loputtomasti ongelmaa. Ekstrovertti taas tarttuu ennemmin toimeen, tekee suunnitelman ja voittaa ongelmat tekemällä. (Viljamaa 2009, 25.) Matalan sosiaalisuuden ihmisellä, eli introvertilla on tutkimuksissa huomattu olevan ekstroverttiä parempi itsetuntemus, eli käsitys omista heikkouksista ja vahvuuksista (Viljamaa 2009, 51–52). Ekstrovertti lapsi haluaa voimakkaita ärsykeitä, kun taas introvertti lapsi kaipaa hiljaisuutta ja rauhaa. (Viljamaa 2009, 38).

3 ERITYISHERKKÄ LAPSI

3.1 Erityisherkkän lapsen piirteitä

Erityisherkkä lapsi on kokonaisuus, ja herkäksi syntyneen lapsen ominaislaatu on yleensä havaittavissa jo varhaisesta vauvaiästä lähtien (Satri 2014, 114), ja aistien herkkyys on erityisen korostunutta lapsuudessa (Mattila 2014, 20). Lapsi on jo pieninä hyvin herkkä ja erilainen kuin muut ja hänellä on luontaisena taipumuksena reagoida ulkoisiin ärsykeisiin tavanomaista voimakkaammin. Tämä ei tosin välttämättä aina näy ulospäin. (Aron 2013, 26.) Matalan ärsykekynnyksen omaava lapsi huomaa asioita, jotka jäävät korkean ärsykekynnyksen lapselta huomaamatta (Viljamaa 2009, 19). Perheen ja koulun ongelmat, lapsuuden sairastelu tai vastaavat asiat vaikuttavat häneen enemmän kuin muihin (Aron 2013, 55).

Herkillä lapsilla on sensitiivisyytensä lisäksi joukko muita temperamentti piirteitä, jotka tekevät heistä keskenään erilaisia. Paljon eroja on myös siinä, miten herkkyys ilmenee. (Satri 2014, 114.) Lapsen kehityksen kannalta olisi ensiarvoisen tärkeää, ettei jokin yksittäinen ominaisuus määrittäisi koko hänen persoonaansa (Mattila 2014, 60). Elaine N. Aron on kehittänyt testin, jonka avulla pystyy havainnoimaan lapsen mahdollista erityisherkkyyttä. Testin kysymykset koskevat erityisherkkän lapsen piirteitä, joita ovat muun muassa seuraavat:

- hän pelästyy herkästi
- valittaa kiristävästä vaatteista tai pesuohjelapuista
- ei yleensä nauti isoista yllätyksistä
- huomaa kevyimmänkin epätavallisen tuoksun
- on huumorintajuinen
- on intuitiivinen
- hänen on hankala nukahtaa jännittävän päivän päätteeksi
- ei pidä isoista muutoksista
- kysyy paljon kysymyksiä
- on perfektionisti
- on hyvin kipuherkkä
- ei pidä äänekkäistä paikoista
- huomaa pienetkin muutokset (esimerkiksi ulkonäössä tai sisustuksessa)
- suoriutuu parhaiten, kun paikalla ei ole vieraita ihmisiä
- kokee asiat vahvasti

(Aron 2002, XVII.)

Erityisherkillä lapsella on siis erityisen herkäät aistit. Hän pistää merkille yksityiskoh-
tia ja jää pohtimaan niiden merkitystä. Tarkkojen aistien ja intuition avulla herkkä
lapsi kerää hämmästyttävän paljon tietoa kiinnostuksensa kohteesta. Erityisherkkä
lapsi saattaa olla normaalia empaattisempi, intuitiivisempi ja luovempi. Hän on usein
taiteellinen, ja hänellä voi olla myös ikäisekseen poikkeuksellisen kehittynyt huumo-
rintaju. Erityisherkkä lapsi kuitenkin kuormittuu tavallista helpommin. Hän vaatii
itseltään liikaa, jää murehtimaan epäonnistumisiaan, sekä tuntee hennoilla harteillaan
koko maailman tuskan. Tällainen ylikuormittuminen ilmenee lapsessa esimerkiksi
mahakipuina, itkuisuutena tai raivokohtauksina. Koska erityisherkkä lapsi alitajuisesti
suojelee itseään liialta kuormitukselta, hän saattaa vaikuttaa muiden silmissä ujoilta
ja pelokkaalta. Erityisherkkä arvostaa rutiineja. Kodin ulkopuolella herkkä lapsi on
tunnollinen ja tottelevainen. Ymmärtävällä kasvatuksella erityisherkkästä lapsesta
saattaa kasvaa viisas, vahva ja empaattinen aikuinen. (Aron 2002, 49–65.)

Sylvi-Sanni Manninen on myös havainnoinut ja tutkinut herkkiä. Väreihin suhtautuminen kertoo herkkyydestä, joten herkät ihmiset Sylvi-Sanni Manninen on nimennyt väri-ihmisiksi ja vähemmän herkät muotoihmisiksi. Hän kuvaa väri-lastasta seuraavin adjektiivein: ujo, kulmikas, estynyt, hiljainen ja yksin puuhasteleva. Aivan kuten erityisherkilläkin, monilla värilapsilla herkkyyks ja kauneuden taju näkyy jo varhaisessa lapsuudessa. (Manninen 1999, 13, 20–21.)

Erityisherkkyyks voi ilmetä yhdellä tai useammalla osa-alueella. Näitä erityisherkkyyden eri osa-alueita ovat fyysinen aistierkkyyks ja muu kehollinen herkkyyks, sosiaalinen herkkyyks, empatia ja tunneäly, sekä psyykkinen herkkyyks. Fyysiseen herkkyyteen liittyy melu, visuaaliset ärsykkeet, kirkkaat valot, lämpötila, nälkä, kosketus tai muut fyysiset ärsykkeet. Sosiaaliseen herkkyyteen kuuluu vuorovaikutussuhteiden ja ilmapiirin tunnistaminen, toisen ihmisen mielialan havaitseminen, vivahteiden ja rivien välien ymmärtäminen, toisten ihmisten tunteiden kokeminen ja niiden imeminen itseensä. Psyykkiseen herkkyyteen liittyy pientenkin asioiden ottaminen raskaasti, itku- tai raivoherkkyyks, omien tunteiden syvällinen kokeminen ja pohtiminen. (HSP - Suomen erityisherktät ry:n esite, 2015.)

3.2 Kiintymyssuhteen merkitys lapsen kehitykselle

Turvallinen kiintymyssuhde on merkittävä asia lapsen tasapainoisen kehityksen kannalta, mutta vielä erityisempään asemaan se nousee kun on kyse erityisherktästä lapsesta. Elaine N. Aronin mukaan lapsen varhaisin ja perustavanlaatuisin tarve on tulla suojelluksi liiallisilta ärsykkeiltä (Aron 2013, 83). Aivan ensimmäinen kiintymyssuhteensa vauva luo omiin vanhempiinsa. Turvallisen kiintymyssuhteen merkkinä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että lapsi tuntiessaan olonsa turvallisiksi alkaa tutkia ympäristöönsä ja yrittää tehdä asioita itsenäisesti. Turvattomasta kiintymyssuhteesta kertoo lapsen tarve tarrautua tiukasti tai olla täysin kiintymättä vanhempaansa. Se, millainen tämä kiintymyssuhde on ollut, määrittelee kaikkia yksilön tulevaisuudessa solmittavia suhteita. (Aron 2013, 68–69 ja Satri 2014, 95.) Erityisherktän lapsen vanhemmille syntyy usein hyvin läheinen side lapseensa. Ja koska piirre on synnynnäi-

nen, on hyvin mahdollista, että toinen tai molemmat vanhemmat ymmärtävät lasta erityisen hyvin. (Aron 2013, 94.)

Lapsen kehityksen kannalta ratkaisevaa siis on, oppiiko lapsi ensimmäisten vuosien aikana luottamaan toiseen ihmiseen ja ulkopuoliseen maailmaan vai ei. Jos hän oppii, herkkyys säilyy, eikä hän useinkaan joudu pitkäaikaiseen ahdistavaan virittyneisyystilaan, sekä oppii hallitsemaan omaa virittyneisyyttään. (Aron 2013, 93–94.) Herkkään ihmiseen vaikuttaa ei-herkkää voimakkaammin vaikea lapsuus, jonka kautta erityisherälle voi kehittyä hyvät sisäiset ja henkiset voimavarat. (Aron 2013, 182.) Esimerkiksi erityisherkkä ei ilmaise lapsena herkkyyttään, jos selviytyminen edellyttää toisenlaista käytöstä. Toisaalta, vaikka lapsuus olisikin ollut ihana, on erityisherkkyyks todennäköisesti tuntunut vaikealta - lapsi on tuntenut olonsa erilaiseksi. Vanhemmat ja opettajat eivät välttämättä ole tienneet, miten käsitellä tätä herkkää lasta. (Aron 2013, 88–89.) Lapsi voi tällöin kovettaa itseään vähemmän sensitiiviseksi, vaikka joutuukin samalla sammuttamaan keskeisen ja arvokkaan osan itsessään (Mattila 2014, 21).

3.3 Temperamentin vaikutus lapsen käyttäytymiseen ja kehitykseen

Lapsen ominaislaadun ja kehityksellisten vaikeuksien toisistaan erottaminen ei ole helppoa. Esimerkiksi hiljaisen, rauhallisen ja usein itsekseen viihtyvän lapsen käyttäytyminen voidaan tulkita epäsosiaalisuudeksi tai arkuudeksi ja ujoudeksi. Kyseessä voi olla kuitenkin temperamentiltaan tietynlainen lapsi, joka toimii vain temperamenttinsa mukaisesti. Kaikki lapset eivät siis ole sosiaalisia, vaan viihtyvät usein itsekseen ja välillä muita seurailleen. Hiljainen ja vetäytyvä lapsi voi myös tarvita normaalia yksilöllisempää tukea kuin helpon temperamenttityypin lapsi. Temperamentti on siis tärkeässä asemassa, kun arvioidaan lapsen kehityksellisiin vaikeuksiin liittyviä käyttäytymisen piirteitä. (Koivunen 2009, 23–24.)

Tietyt temperamenttitekijät voivat altistaa lapsen levottomuudelle, mutta myös lapsen tunne-elämän vaikeudet, oppimisvaikeudet, erityisvaikeudet tai erilaiset oireyhtymät ja neurologiset häiriöt voivat lisätä lapsen levottomuutta. Kasvatuksellisesti

levoton lapsi on haasteellinen, mutta tieto lapsen tilanteesta auttaa kasvattajaa suhtautumaan lapseen oikein. (Koivunen 2009, 72 ja 76.)

Temperamentti säätelee lapsen sosiaalista kehitystä; arka lapsi solmii kontaktit varoen ja rauhallinen lapsi harkiten, kun taas aggressiivinen lapsi solmii kontaktit mahdollisesti hyvinkin rajusti. Temperamentti vaikuttaa samoin lapsen tapaan osallistua leikkeihin ja lapsiryhmän toimintaan. (Keiski-Salonen, Keskinen & Keskinen 2005, 95.) Haastavan temperamentin omaavalla lapsella on monia temperamentti piirteitä, jotka voidaan kokea vaikeiksi. Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi nopeus, kärsimättömyys, kovaäänisyys, ääretön sinnikkyys ja perustyytymättömyys. Myös haastavan lapsen tapa reagoida ympäristön ärsykkeisiin poikkeaa keskiarvolapsen tavasta. Lapsi tarvitsee itsetuntonsa vahvistumiseen kannustavan ja luottamuksellisen suhteen turvalliseen aikuiseen, joka luottaa, uskoo ja kannustaa. (Viljamaa 2009, 5-6). Temperamentistaan riippumatta lapsi voi oppia sosiaalisia taitoja (Viljamaa 2009, 32).

3.4 Erityisherkkä tyttö ja poika

Herkiksi syntyviä poika- ja tyttölapsia on saman verran, mutta miehen herkkyys ei ole yhtä hyväksyttävää kuin naisen. Herkkyys on pojalle yleisesti ottaen vaikeampi ominaisuus kuin tytölle. (Satri 2014, 115.) Tytölle sallitaan enemmän tunnereaktioita, mutta eivät nekään saa olla ”kohtuuttomia” (Mattila 2014, 22). Yhteiskunta siis puuttuu asiaan, ja yrittää muovata yksilöiden käytöstä tietynlaiseksi - naisen pitäisi olla herkkä ja mies ei saisi sitä olla. Vanhemmilla on usein tapana kohdella tyttöä ja poikaa eritavoin, samoin muut ihmiset suhtautuvat heihin eri tavalla. Pojan ujous ei ole yhtä hyväksyttävää kuin tytön, ja sitä pyritään joko tiedostaen tai tiedostamatta muuttamaan. Tytön ujous vastaavasti nähdään hyvänä piirteenä, mutta helposti tapahtuva ylisuojelu vahingoittaa kuitenkin lapsen kehitystä ja itsenäistymistä. Yleisesti ottaen vanhemmat vaikuttavat poikaa enemmän tyttöön – niin hyvässä kuin pahassakin. (Aron 2013, 25 ja 96.)

Kaverisuhteiden suhteen herkkää lasta kannattaa tukea siinä, että hän ystävystyisi toisten herkkien ja kilttien lasten kanssa. Tällaiset suhteet auttavat herkkää lasta ole-

maan oma itsensä ja vahvistamaan herkkyyteen liittyviä parhaita puolia. Toisaalta herkkä poika tai tyttö saattaa hyötyä ystävyydestä myös muiden kuin herkän kanssa. Tällaiset suhteet voivat pakottaa herkkää vahvistumaan, jos omia puoliaan joutuu pitämään hanakammin ystävyysuhteessa. (Satri 2014, 117.)

4 PÄIVÄKOTI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttaa myös ympäristö - kypsymisen, perimän, oman aktiivisuuden ja oppimisen lisäksi (Järvinen ym. 2009, 143). Toimintaympäristö sisältää fyysisen, toiminnallisen, psyykkisen, sosiaalisen, pedagogisen ja kulttuurisen toimintaympäristön (Koivunen 2009, 179). Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tehtävänä on yhdistää nämä kokonaisuudeksi, jossa lapsen on hyvä kasvaa ja kehittyä omana persoonanaan (Järvinen ym. 2009, 143).

Lasten päivähoito on osa yhteiskunnan lapsiperheille tarjoamaa palvelujärjestelmää. Päivähoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitona. Lasten päivähoito on varhaiskasvatuspalvelu, jossa yhdistyvät lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja vanhempien oikeus saada lapselle hoitopaikka. (Terveystieteiden tutkimuskeskuksen www-sivut 2015.)

4.1 Varhaiskasvatus ja päivähoito

Varhaiskasvatus- ja päivähoitopalvelut ovat kodin lisäksi toinen keskeinen kehitysyhteisö ja -ympäristö lapsuusiässä. Varhaiskasvatus määrittyy valtakunnallisesti pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuspalvelut tukevat vanhempia heidän kasvatustehtävässään, sekä toi-

mivat lasta kuntouttavana ja huolta pitävänä tahona yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut 2015.)

Varhaiskasvatus tarjoaa alle kouluikäisille lapsille päivähoitoympäristön, jossa he saavat suunnitelmallista hoitoa, kasvatusta ja opetusta sekä ohjausta ja kannustusta kehittyäkseen minäkuvaltaan myönteisiksi (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 123). Varhaiskasvatus-käsitteen Pirjo-Leena Koivunen jakaa neljään ulottuvuuteen. Nämä ovat käytännön ulottuvuus, tieteellinen ulottuvuus, oppiaineulottuvuus ja varhaiskasvatusajattelu (Koivunen 2009, 10.)

4.2 Päivähoidon perustehtävät

Päivähoidon ydintehtäviksi (eli perustehtäviksi) voidaan määritellä lasten hoito, kasvatusta ja opetus. Laajemmassa mittakaavassa voidaan perustehtäviin lisäksi lukea vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön, verkostotyön ja lastensuojelun tukitoimet. Kaikki perustehtävät limittyvät toisiinsa, eikä niitä voida selkeästi erottaa toisistaan. (Koivunen 2009, 11 ja 17.)

Kasvattajien ensisijainen tehtävä on huolehtia lapsesta ja hänen edustaan. Ensisijainen tavoite taas on lapsen hyvinvointi. Jos päivähoitoon perustehtävä on selvä ja toteutuu hyvin, arjen kasvatusta on laadukasta ja lapselle pystytään antamaan yksilöllistä, sekä tarvittaessa erityistä tukea. (Koivunen 2009, 9 ja 31.) Kasvattajan tehtävä päiväkodissa on luoda lapselle otollinen oppimisympäristö, jossa huomioidaan sekä oppimista vahvistavat että heikentävät tekijät (Koivunen 2009, 42). Lapsen arjen tulisi muotoutua päiväkodissa sellaiseksi, että jokaiselle on hoidossa hyvä ja turvallinen olla (Koivunen 2009, 10). Kasvattajan kaiken toiminnan lähtökohtana tulee ensisijaisesti olla lapsen etu. Tämän voidaan olettaa toteutuvan, kun päivähoitossa huolehditaan lapsen fyysisestä ja emotionaalisesta turvallisuudesta. (Koivunen 2009, 31–32.)

Lapsen kasvatusta auttaa lasta kehittymään suotuisaan suuntaan. Jokaisella lapsella on kuitenkin oma yksilöllinen ominaislaatunsa ja temperamenttinsa, jotka ovat kasvatusta

tehtävässä olevan hyvä pitää mielessään. Lapsen yksilöllisten piirteiden ja tarpeiden huomioon ottaminen ei kuitenkaan päivähoitossa ole helppo tehtävä lapsen ollessa osa suurta lapsiryhmää. (Koivunen 2009, 19.)

4.3 Päiväkodin arki

Lapsen kehityksen kannalta kaikkein tärkein on se lähiympäristö, jossa lapsi suurimman osan ajasta viettää, eli koti ja päiväkotiki. Hyvä päivähoito rakentuu lapselle turvallisesta arjesta ja päivittäisistä kohtaamisista erilaisissa tilanteissa. Jokainen näistä kohtaamisista on lapselle merkityksellinen, ja kasvattaja kantaakin vastuun siitä, millaiseksi lapsen arki päivähoitossa muodostuu. (Koivunen 2009, 9-10.)

Jokainen lapsen hoitopäivä sisältää tietyt perushoidon tilanteet: pukeminen ja riisuminen, eteistilanne, hygienia, wc-käynnit ja siistiksi oppiminen, ruokailut, lepo hetki ja ulkoilu. Jokaiseen päiväkotipäivään kuuluu myös ohjattua toimintaa ja leikkiä. Yleensä päivärytmi jäsentyy seuraavasti: päiväkotiin saapuminen, leikkiä ja muuta puuhastelua, aamupala, yhteinen päivänaloitus, ohjattua toimintaa tai leikkiä, ulkoilu, lounas, satuhetki, lepo- ja rentoutumishetki, välipala, leikkiä sisällä tai ulkona ja koti lähtö. (Järvinen ym. 2009, 165–166.)

Erityisesti pienellä lapsella on oltava jatkuvasti saatavilla hoitaja, joka huomaa hänen tarpeensa ja tunteensa, sekä auttaa lasta säätelemään tunteitaan ja kokemuksiaan (Kyrrönlampi-Kylmänen 2010, 57). Samaa huomiota tarvitsee myös erityisherkkä lapsi. Ikävä kyllä tämä jakamattoman huomion ja hoidon antaminen ei ole läheskään aina mahdollista päiväkodin arjessa. Lapsia on paljon, ja hoitohenkilökunnan määrä kohtuullisen pieni suhteessa lapsiin – ja heidän tarpeisiinsa. Tästä syystä toiset lapset saattavat jäädä vaille tarvitsemaansa tukea, ja lapsen tuen tarve saattaa jopa lisääntyä ajan kuluessa.

Lapsi voi saada päivähoitossa lukuisia onnistumisen kokemuksia. Nämä positiiviset kokemukset lisäävät hänen itseluottamusta ja vahvistavat hänen minäkuvaansa. Vastaavasti epäonnistumisen kokemukset vaarantavat lapsen positiivisen minäkuvan

rakentumista. Onnistumisen kokemukset ja niistä positiivisen palautteen saaminen ovat tärkeitä kaikille lapsille, mutta erityisesti niiden merkitys korostuu lapsen kohdalla, jolla on heikko itseluottamus. (Koivunen 2009, 38–39.) Varsinkin erityisherkkä lapsi saattaa tarvita kiitosta onnistumisestaan, jotta hänen itseluottamuksensa ja sisäiset voimavaransa vahvistuisivat. Itse nostaisin päiväkodin arjesta lapselle keskeisimmiksi asioiksi leikin, kaverit, ulkoilun, ruokailun ja lepo hetken.

Kaverisuhteilla on oleellinen merkitys lapsen identiteettikehitykselle, valmiuksien kehittymiselle ja tunne-elämälle. Ryhmässä saadut myönteiset ja kielteiset kokemukset kaverisuhteista muokkaavat lapsen kehitystä. Lapsen stressikokemuksia saattaa lisätä kaverisuhteiden niukkuus tai vaikeudet sosiaalisissa taitoissa. (Koivunen 2009, 52.) Juuri erityisherkkällä lapsella saattaa olla hankaluuksia sosiaalisissa suhteissa, ja hän tarvitsisi aikuisen tukea onnistuakseen kaverisuhteiden solmimisessa ja yhteisissä leikeissä.

Leikki on lapselle tärkeä kehitystehtävä, jonka kautta hän harjaantuu fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Lasten temperamenttieroit tulevat hyvin esille vapaissa leikkitalanteissa. Ohjatut leikkihetket kuuluvat myös päivähoidon arkeen. Kaikki lapset eivät osaa välttämättä leikkiä, jolloin leikkitaitojen opettaminen ja vahvistaminen jää kasvattajan tehtäväksi. (Koivunen 2009, 40–44.)

Hoitopäivät ovat usein hyvin pitkiä, ja käyvät raskaiksi lapselle kaikkine ärsykeineen ja virikkeineen. Varsinkin pienen lapsen, mutta myös isomman lapsen kohdalla unen ja levon merkitys korostuu. Mannerheimin Lastensuojeluliiton mukaan riittävä uni ja lepo edistävät lapsen tervettä kasvua ja kehitystä. Uni on myös tärkeää uuden oppimisen kannalta. (Mannerheimin Lastensuojeluliiton [www-sivut](http://www.msl.fi) 2015.) Kaksi muuta tärkeää asiaa lapsen jaksamisen kannalta ovat mielestäni riittävä ulkoilu ja terveellinen ravinto.

Lapsi on päiväkotipäivän ajan erossa omista vanhemmistaan – hän tuntee ikävää ja kaipausta, joka saattaa näkyä esimerkiksi erilaisina käytöshäiriöinä (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 69–70). Tämä ikävä yhdistettynä lapsen herkkyyteen tuo lisähaastetta kasvattajan päiväkodissa tekemään työhön. Myös hoitopäivän pituudella on

merkitystä lapsen viihtyvyyteen ja käyttöön päiväkodissa (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 72).

4.4 Päiväkodin arjen rakentuminen

Päivähoidon arjessa struktuurilla on iso merkitys lasten kasvua ja kehitystä tukevana toimintana. Struktuurilla tarkoitetaan yleensä toiminnan rakennetta ja toiminnalle asetettavia kehyksiä, joiden sisällä toiminta tapahtuu. Struktuuri voidaan ymmärtää myös syvällisempänä toiminnan suunnitteluna ja toteutuksena. Päivähoidon struktuurilla viitataan yleensä säännölliseen päiväjärjestykseen ja samaan aikaan toistuviin tapahtumiin (esimerkiksi ulkoilu, ruokailu, lepoaika). Tämän lisäksi jokainen yksittäinen toimintahetki ja siirtymävaihe voidaan strukturoida erikseen. Struktuuri lisää lapsen turvallisuuden tunnetta, ja vähentää levottomuutta lapsen tietäessä mitä seuraavaksi tapahtuu. Kuvien käytöllä saa luotua hyvän struktuurin päivähoitoon arkeen. Tämä hyödyttää kaikkia, mutta erityisesti tukea tarvitsevaa lasta. Päivittäiset kuvitellut vaiheet ovat yleensä tulo päiväkotiin, aamupala, aamupiiri, leikki ja ohjattu toiminta, ulkoilu, lounas, päivälepo, välipala, leikki, ulkoilu ja kotiin lähtö. Tarpeen vaatiessa voidaan tarkentaa struktuuria lisäämällä kuvat esimerkiksi käsien pesusta, wc-käynnistä, pukemisesta ja riisumisesta. (Koivunen 2009, 62–65.)

Lapsen hoitopäivä sisältää siis monia siirtymätilanteita eri toimintojen välillä. Siirtymätilanteet aiheuttavat usein päivähoitossa levottomuutta (Koivunen 2009, 58). Ja tätä levottomuutta pyritään vähentämään juuri hoitopäivän selvillä rakenteilla sekä tukemalla lapsen omatoimisuutta. Pirjo-Leena Koivusen mukaan päivähoitossa omatoimisuudella tarkoitetaan lapsen selviytymistä itse erilaisissa arjen tilanteissa. Näitä tilanteita ovat esimerkiksi edellä mainitut pukeminen, riisuminen, vessassa käyminen, ja syöminen, mutta myös itsenäisten valintojen tekeminen toiminnassa. (Koivunen 2009, 56.)

4.5 Erityisherkkä lapsi päiväkodissa

Jokainen lapsi on erilainen, hänellä on omanlaisensa kasvatukselliset tarpeet ja hän tarvitsee arjen kasvatuksen lisäksi yksilöllistä tukea. Nykyään onkin tavallista, että kaikissa lapsiryhmissä on myös erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Jo tästäkin syystä on tärkeää, että arjen kasvatus toimii hyvin – hyvänä kasvualustana yksilöllistä ja erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. Huolellisesti toteutettuna arjen kasvatus sisältää kuntouttavia elementtejä erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. (Koivunen 2009, 10 ja 91–92.)

Erityistä tukea tarvitseva lapsi voi olla päivähoidossa sijoitettuna tavalliseen lapsiryhmään, integroituun erityisryhmään tai segregoituun erityisryhmään (Koivunen 2009, 95). Päiväkotien lapsiryhmät ovat keskenään hyvinkin erilaisia – toiset ovat rauhallisia ja toiset meluisia ja levottomia. Syitä ryhmien erilaisuuteen on paljon, mutta ryhmän ilmapiiriin ja vuorovaikutukseen vaikuttavat muun muassa lapset ja kasvattajat itse. (Koivunen 2009, 50–51.)

Päiväkodissa aktiiviset lapset varastavat huomion, ja hiljaisemmat jäävät helposti varjoon (Viljamaa 2009, 55). Näin ei kuitenkaan enää nykypäivänä saisi olla. Pirjo-Leena Koivusen mielestä lasten tasavertainen kohtelu päiväkodissa ei saisi tarkoittaa sitä, että kaikki ryhmän lapset saavat yhtä paljon, vaan sitä, että jokainen saa yksilöllisen tarpeensa mukaan (Koivunen 2009, 91–92).

Erityisherkkän aloittaessa päiväkodin, hän kohtaa entistä isomman maailman – jo pelkästään ero turvallisesta kodista voi olla järkytys. Lapsen aistit eivät ole välttämättä valmistautuneet pitkiin ja meluisiin päiviin lapsiryhmässä. Päiväkodin ja muiden lasten runsaat ärsykkeet ahdistavat ja uuvuttavat erityisherkkän muita nopeammin. Ylivirittyneisyys voi vaikuttaa esimerkiksi lapsen sosiaalisten ja fyysisten taitojen kehitykseen negatiivisesti. (Aron 2013, 101 ja 234.)

Yleensä herkkä lapsi on erityisen kiltti kodin ulkopuolella, missä on vieraita ihmisiä ja uusia tilanteita. Toisaalta herkällä lapsella voi ilmetä myös huonoa käytöstä tällaisissa tilanteissa. Syitä käytökseen voi löytää ylikuormittumisesta, lapsen vääriksi kokemista asioista ja luontaisesta temperamentista. (Satri 2014, 130.)

”Stressin vaikutus näkyy lapsessa tunne-, tieto- ja taitohäiriönä” (Koivunen 2009, 83). Päivähoidossa mahdollisia stressille kuormittavia tekijöitä ovat iso lapsiryhmä, kasvattajan asettama kohtuuton vaatimustaso, rauhaton lapsiryhmä, kiusaaminen, erilaisten lasten ja tunteiden kohtaaminen, aikuisten riittämätön läsnäolo, kasvattajien vaihtuvuus, äkilliset muutokset päiväjärjestyksessä, turvattomuus, pelot, vuorovaikutussuhteiden suuri määrä, melu ja sairastuvuusriskit. Erilaisten kuormittavuustekijöiden aiheuttamassa paineessa lapsen auttaminen on kasvattajan tärkeimpiä tehtäviä. (Koivunen 2009, 84.)

Suomen erityisherät ry:n ”Erityisherkkä lapsi” - esitteessä painotetaan erityisherkan lapsen jaksamista tukevista tavoista seuraavasti. Erityisherkkä aistii toimintaympäristönsä ongelmat ja imee itseensä ympäristössä aistimansa tunteet, joten tasapainoinen ja hyväksyvä ilmapiiri on tärkeä. Lapselle tulisi antaa oma rauha, sillä yksin ja/tai hiljaisessa tilassa ollessaan erityisherkkä palautuu helpoimmin melusta tai muista rasituksista. Erityisherkkä lapsi kaipaa muita enemmän kannustavaa ja vilpitöntä palautetta, sillä hän ottaa palautteen muita vakavammin ja saattaa helposti tuntea olevansa jollain tavalla virheellinen. Erityisherkkää lasta ei tarvitse kuitenkaan suojella, mutta piirre on hyvä ottaa huomioon. Se, mitä lapsi kokee, on hänelle totta - ota lapsen kokemus todesta, ymmärrä ja kuule häntä. (HSP - Suomen erityisherät ry:n esite, 2015.)

4.6 Lapsen erityisyyden kohtaaminen ja huomioon ottaminen päiväkodissa

Lapsen kehityksen osa-alueita ovat esimerkiksi sosioemotionaalisen (psykososiaalisen) kehityksen, havaintotoimintojen, kielen, motoriikan ja tarkkaavuuden osa-alueet. Muun muassa näillä osa-alueilla voi lapsen kehityksessä olla viivettä tai erityisvaikeutta. Kasvattaja tekee lapsesta päivittäin havaintoja erilaisissa tilanteissa samalla, kun ohjaa toimintaa tai on mukana leikkitalanteissa (Koivunen 2009, 24). Päivähoito onkin lapsen kehitystä arvioitaessa hyvin keskeisessä asemassa. (Koivunen 2009, 98.)

Ammattikasvattajalla on suuri vastuu lapsen yksilöllisestä huomioimisesta päiväkodin arjessa. Hänen on kyettävä hyödyntämään vuorovaikutustaitojaan niin, että lapsi oppii luottamaan aikuiseen ja kokee olevansa turvassa. Kasvattajan tulee kiinnittää huomiota lapsen sanattomaan ja sanalliseen viestintään, sekä mahdollistaa henkilökohtaisen jakamattoman huomion vuorovaikutustilanteita. Juuri nämä tilanteet mahdollistavat sen, että kasvattaja oppii tunnistamaan lapsen temperamenttiin, sosiaaliin taitoihin ja kehitykseen liittyvät osa-alueet, jotka vaikuttavat lapsen tapaan olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. (Järvinen ym. 2009, 160.)

Lapsen käyttäytyminen on aina mielekästä lapsen omasta näkökulmasta katsottuna. Ja jos kasvattaja ei ymmärrä lapsen käyttäytymisen taustalla olevia syitä, on hänen vaikea auttaa lasta kasvamaan. Lapsen huonon käyttäytymisen taustalla on usein tunne turvattomuudesta. Tällöin lapsi tarvitsee aikuisen aitoa läsnäoloa, huomiota ja turvaa. Heikoilla vuorovaikutustaidoilla, empatian puuttumisella ja liian suurilla omatoimisuuden vaatimuksilla kasvattaja voi jopa lisätä lapsen erityisen tuen tarvetta päivähoitossa. (Koivunen 2009, 50.) Pirjo-Leena Koivusen mukaan lapsen yksilöllinen huomioiminen on välttämätöntä, sekä toiminnan jakaminen pienryhmiin tärkeää lapsen positiivisen kehityksen ja hoitopäivän mielekkyyden kannalta (Koivunen 2009, 71).

4.7 Kodin ja päiväkodin välinen yhteistyö

Lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen päiväkodissa, ja hänen henkilökohtaisiin tarpeisiinsa vastaaminen vaatii tietoa, joka vain vanhemmilla on hallussaan. Jotta tämä tärkeä tieto saavuttaisi myös hoitohenkilökunnan, vaatii se vanhempien ja kasvattajien välistä yhteistyötä. Pirjo-Leena Koivusen mukaan päivähoitossa tämä yhteistyö sisältää kaiken näiden kahden tahon välisen vuorovaikutuksen ja toiminnan. Yhteistyö on laaja käsite, joka on saanut rinnalleen muitakin käsitteitä kuvaamaan ja konkretisoimaan sen sisältöä ja merkitystä. Yhteistyötä kuvaavia käsitteitä ovat muun muassa kotikasvatuksen tukeminen, kasvatusvastuun jakaminen, vastuukumppanuus, osallistava yhteistyö, yhteisvastuullinen kasvatus ja kasvatuskumppanuus. (Koivunen 2009, 151–153.) Näistä eniten esillä tuntuu olevan kasvatuskumppanuus, jolla Marja Kaskela ja Marjatta Kekkonen tarkoittavat henkilöstön ja lapsen van-

hempien tietoista sitoutumista ja toimimista lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi (Kaskela & Kekkonen 2006, 11).

Kasvatusvastuun jakautuminen kodin ja päiväkodin kesken edellyttää tiivistä ja toimivaa vuorovaikutusta ja yhteistyötä (Koivunen 2009, 151). Vanhemmat saavat itse määritellä sen, minkälaista tietoa he antavat lapsesta ja perheestä kasvattajalle – toiset eivät halua kertoa mitään, ja toiset haluavat kertoa paljonkin. Kasvattajan olisi hyvä tietää lapsen kehityksestä sellaisia asioita, jotka auttavat lasta kasvattajan työssä. Toisaalta ammattitaitoinen kasvattaja pystyy auttamaan lasta kasvamaan, vaikkei hänellä olisikaan kaikkea lapsen taustaa tai perhetilannetta koskevaa tietoa. (Koivunen 2009, 173–174.) Vanhemmat ovat viime kädessä vastuussa lapsensa kasvatuksesta, ja päivähoidon kasvattaja kantaa vastuun siitä kasvatuksesta, jota lapsi saa ollessaan päivähoidossa. (Koivunen 2009, 151.)

Vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä ei Pirjo-Leena Koivusen mukaan voi riittävästi korostaa. Hänen mukaansa vanhempien ja työntekijöiden välinen vuorovaikutussuhde vaikuttaa lapseen, lapsen ja työntekijöiden välinen vuorovaikutussuhde vaikuttaa vanhempiin sekä lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde vaikuttaa työntekijöihin. (Koivunen 2009, 156.) Kasvattajien ja vanhempien välillä voi olla näkemyseroja, kun puhutaan lapsen edusta. Näiden näkemyserojen ollessa suuria, voi kasvattajan olla vaikea päättää, miten toimia. Yksi yleisimmistä erimielisyyttä aiheuttavista asioista on lapsen päiväunet. (Koivunen 2009, 32.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia ja saada kuva siitä, millaisena herkkien lasten arki Porin alueen päiväkodeissa näyttäytyy hoitohenkilökunnan näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten hoitopäivän eri vaiheissa erityisherkkyyttä näkyy lapsen käytöksessä, sekä miten herkkyyttä tulisi päiväkodin työntekijöiden mie-

lestä huomioida. Tutkimuskysymykset, joiden avulla löydän vastaukset tutkimustehtävääni, ovat seuraavat:

1. Miten lasten erityisherkkyyks näkyy päiväkodin arjessa?
2. Miten erityisherkkyyks tulisi päiväkodin hoitohenkilökunnan mielestä ottaa huomioon?

5.2 Tutkimusmenetelmä

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jonka aineisto kootaan luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160). Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus korostaa puolestaan yleispäteviä syyn ja seurauksen lakeja (Hirsjärvi ym. 2007, 135). Kvantitatiivista ja kvalitatiivista lähestymistapaa on käytännössä vaikea tarkasti erottaa toisistaan, sekä niitä voidaan käyttää toisiaan täydentävästi (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 136–137). Näin olen opinnäytetyöprosessissani myös toiminut.

Tutkimukseni on kvantitatiivinen, mutta siinä on myös kvalitatiiviseen tutkimukseen viittaavaa. Eli kyselyni ensimmäisen osion kysymykset olen muotoillut kvantitatiivisen menetelmän mukaisesti, ja toisen osion avoimet kysymykset ovat kvalitatiiviseen tutkimukseen pohjautuvia. Mielestäni tällainen jako on hyödyllistä tehdä, sillä kyselyn vastaajien perustiedot (esimerkiksi ikä, sukupuoli, työnimike ja työvuodet) on siten yksinkertaista kerätä ja luokitella. Kun taas vastaavasti avoimet kysymykset mahdollistavat syvemmän ja henkilökohtaisemman tiedon keräämisen, tässä tapauksessa erityisherkan lapsen arjesta päiväkodissa.

5.3 Opinnäytetyön kohderyhmä

Rajasin tutkimukseni kohderyhmäksi Porin alueella sijaitsevat kunnalliset päiväkodit. Tarkemman rajauksen ja kohderyhmäksi valikoimisen tein eri päivähoitoalueiden

mukaisesti. Pori on jaettu kolmeen päivähoitoalueeseen; pohjoiseen (Pohjois-Pori, Ahlainen, Noormarkku), itäiseen (keskusta ja Itä-Pori) ja läntiseen (Länsi- ja Meri-Pori) alueeseen. Kyselyt lähetin kahteen päiväkotiin kultakin päivähoitoalueelta -kohderyhmänäni oli siis yhteensä kuusi päiväkotiä. Kohderyhmään sisältyy sekä iso- ja, että pieniä päiväkoteja. Tarkemmin opinnäytetyöni tutkimuksen kohderyhmäksi valitsin näiden kuuden päiväkodin koko hoitohenkilökunnan (lastentarhanopettajat, lastenhoitajat ja avustajat) yksilöllisesti, koska halusin saada erityisherikän lasten arjen päiväkodissa esiin juuri työntekijän näkökulmasta.

5.4 Kyselylomake aineiston keruumenetelmänä

Opinnäytetyöni aineistonkeruumenetelmäksi valitsin kyselylomakkeen (Liite 2), jonka toimitin valikoituihin Porissa sijaitseviin kunnallisiin päiväkoteihin. Kyselytutkimuksen etuna voidaan pitää sitä, että sen avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto ja kysyä monia asioita (Hirsjärvi ym. 2007, 190). Valitsin aineiston keruumenetelmäksi kyselyn haastatteluiden sijaan useammastakin syystä. Ensinnäkin kyselytutkimuksella on mahdollista saada tutkimuskysymyksiäni paremmin vastaavaa tietoa. Sekä toiseksi, haastatteluiden tekeminen opinnäytetyöni puitteissa olisi ollut haastavaa – jo kohderyhmäni tavoittaminen työajan puitteissa olisi ollut turhan haasteellista. Myös otanta olisi ollut huomattavasti pienempi haastatteluita tehdessä. Tiedän päiväkodin hoitohenkilökunnan työpäivien olevan jo perustyön tiimoilta hyvin kiireisiä, eikä aikaa jää mihinkään ylimääräiseen. Tämän kiireen uskon näkyneen myös kyselyni lopullisessa vastausprosentissa.

Käyttämäni kyselylomake on puolistrukturoitu, koska koen tarpeelliseksi esittää sekä avoimia, että vaihtoehto-kysymyksiä tarvittavan aineiston keräämiseksi opinnäytetyötäni varten. Kyselylomakkeen avulla keräsin tietoa, jonka avulla tutkin erityisherikän lapsen arkea päiväkodeissa. Kyselyillä pyrin saaman mahdollisimman kattavan kuvan siitä, miltä arki näyttäätyy lapsen kanssa työskentelevän näkökulmasta, sekä miten työntekijän mielestä lapsen herkkyyden tulisi huomioida hoitopäivän aikana.

Lähetin kyselyt siis yhteensä kuuteen Porin kunnalliseen päiväkotiin. Jokaiseen päiväkotiin lähetin yhden saatekirjeen (Liite 1), varsinaiset kyselylomakkeet (Liite 2) sekä valmiiksi maksetun palautuskuoren. Saatekirjeessä kerroin kyselyn tarkoituksesta sekä tärkeydestä, ja annoin ohjeet kyselylomakkeen täyttämistä ja palauttamisesta. Lähetettyjen kyselyiden määrä vaihteli aina päiväkotikohtaisesti työntekijöiden määrän mukaisesti; kolmen ja 12 kyselyn välillä. Yhteensä kyselyitä lähti 49 kappaletta. Lähettämiäni kyselylomakkeita palautui kaikista kuudesta päiväkodista, yhteensä 26 kappaletta.

5.5 Aineiston luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen tulosten luotettavuus vaihtelee, vaikka tutkimuksessa aina pyritään välttämään virheiden syntymistä. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa voidaan käyttää monia erilaisia mittaus- ja tutkimustapoja. Tutkimuksen reaaabeliudella tarkoitetaan sen mittaustulosten toistettavuutta, eli kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia (Hirsjärvi ym. 2009, 231.) Opinnäytetyöni kysely on sellaisenaan jonkun toisen toistettavissa, eli reliaabeli. Toinen tutkimuksen arviointiin liittyvä käsite on validius eli pätevyys. Tällä tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. (Hirsjärvi ym. 2009, 231.) Pohjautuen kyselylomakkeen laatimiseen (kysymysten asetteluun ja tarpeellisuuteen) ja vastausten analysointiin (luokitteluun ja oikein ymmärtämiseen) liittyviin vaikeuksiin, tutkimukseni ei ole täysin validi.

Kyselylomaketta laatiessani suurimmaksi haasteeksi muodostui kysymysten asettelu – miten purkaa hoitopäivä sellaisiin osiin, että se kuvaisi mahdollisimman tarkasti lapsen arkea päiväkodissa. Tämän ongelman ratkaisin strukturoimalla hoitopäivän, sekä puretumalla etukäteen haasteellisimmiksi ajattelemiini hetkiin erityisherkan lapsen kannalta. Toisena haasteena oli itse erityisherkkyyden määritelmä – eli miten varmistuisin siitä, että vastaajat ymmärtäisivät sen samalla tavalla kuin itse ymmärrän. Ratkaisuna tähän ongelmaan päätin liittää kyselylomakkeeseen pienen määritelmän erityisherkkyydestä, mutta annoin myös vastaajille mahdollisuuden määrittellä käsite (erityisherkkä lapsi) itse.

Eettisestä näkökulmasta otin huomioon, että kyselyyn vastanneet päiväkodit ja työntekijät esiintyvät anonymieinä, eivätkä ole tunnistettavissa vastaustensa perusteella.

5.6 Aineiston käsittely ja analysointimenetelmä

Koska opinnäytetyölläni pyrin kartoittamaan erityisherhän lapsen arkea päiväkodissa, sekä sitä, miten tämä herkkyyden piirre otetaan huomioon, kyselylomakkeiden vastaukset analysoin sekä laadullisia, että määrällisiä menetelmiä käyttäen. Tutkimuksen perustietoihin liittyvien monivalintakysymysten analysointiin käytin Microsoft Excel-ohjelmaa. Avoimista kysymyksistä saadut vastaukset analysoin etsimällä vastauksista yhteisiä tekijöitä ja luokittelemalla vastaukset. Tutkimustulokset esitän sekä kirjallisesti, että kuvioin.

6 TUTKIMUSTULOSTEN ALALYSOINTI

Lähetin kyselyn kuuteen Porin kunnalliseen päiväkotiin, ja niiden hoitohenkilökunnalle. Yhteensä kyselylomakkeita lähti vastattavaksi 49 kappaletta. Vastauksia sain kaikilta päiväkodeilta, yhteensä 26 kappaletta. Päiväkotikohtainen vastausprosenttini on siis 100 %, mutta kokonaisuudessaan kyselylomakkeista palautui vain 53 %. Kaksi vastaajaa oli täyttänyt vain kyselyn ensimmäisen sivun joka käsitteli perustietoja, muut olivat tyhjiä.

6.1 Perustiedot

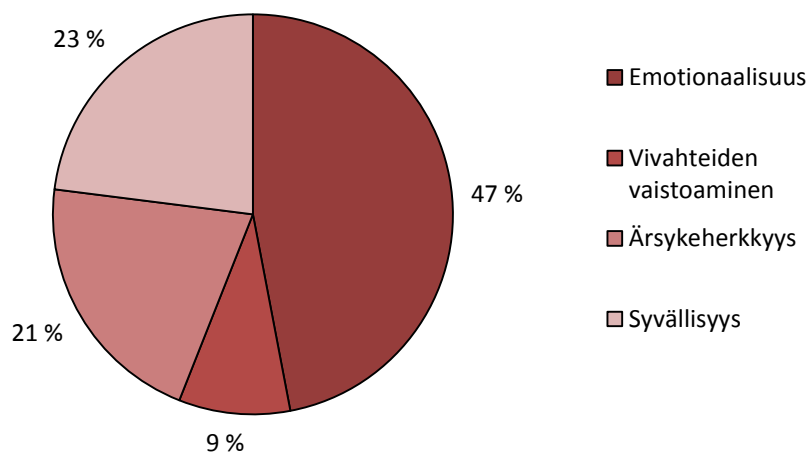
Kyselyyn vastanneista kaikki olivat naisia. Vastaajien iät vaihtelivat 25 ja 62 vuoden välillä. Koulutustaustaltaan lähihoitajia oli eniten, eli yhdeksän. Lastentarhanopetta-

ja oli kuusi, päivähoitajia neljä, sosionomeja kolme, kasvatustieteiden kandidaatteja kaksi, sosiaalikasvattaja sekä yksi oli maininnut tutkintonimikkeekseen lastenhoitajan. Reilu puolet, eli 14 vastaajaa toimi lastenhoitajan työnimikkeellä. Lastentarhanopettajia oli loput 12. Työkokemus päiväkodissa vaihteli vuoden ja 39 vuoden välillä.

Lasten ikäjakauma oli 0-7 vuotta, mikä kattaa kaikki varhaiskasvatusikäiset. Myös ryhmäkoossa oli vaihtelua; pienimmässä lapsiryhmässä oli 12 ja suurimmassa 26 lasta. Määrällisesti päiväkotiryhmissä oli tyttöjä (53 %) hieman poikia (47 %) enemmän.

6.2 Erityisherkan lapsen määrittelyt

Saaduista vastauksista kävi ilmi, kuinka monella tapaa erityisherkan lapsen voi määrittellä. Kaiken kaikkiaan 22 vastaajista oli määritellyt käsitteen, ja yhteensä erityisherkkyyteen mielletäviä piirteitä oli listattu 47 kappaletta. Näiden ominaisuuksien analysoinnissa käytin jo opinnäytetyöni teoriaosassa esiteltyä erityisherkkyyden piirteiden jaottelua neljään pääryhmään. Luokittelin vastauksen *emotionaalisuuden*, *vivahteiden vaistoamisen*, *ärsykeherkkyyden* ja *syvällisyyden* ryhmien alle.

Kuvio 1. Erityisherkan lapsen piirteet luokiteltuina

Vastausten perusteella suurimmaksi luokaksi muodostui emotionaalisuus, johon sisältyi 47 % piirteistä. Näitä erityisherkan lapsen piirteitä ovat esimerkiksi: arkuus suhteessa uusiin asioihin, tilanteisiin tai ihmisiin, vahva tunnemaailma, oman rauhan ja tilan tarve, arkuus ja ujous sekä riippuvuus omista vanhemmista.

Toiseksi suurin luokka on syvällisyys (23 %), johon kuuluvia erityisherkan lapsen piirteitä ovat esimerkiksi: vetäytyminen omaan maailmaan, pohtiminen, tutkiminen, ja kysely, sekä tarkkojen havaintojen tekeminen ympäristöstä.

Kolmantena luokkana on ärsykeherkkyys (21 %), jolla tarkoitetaan lapsen taipumusta ylivirittyä ja väsyä ärsyketulvassa. Tällaisesta väsymisestä johtuviksi piirteiksi vastausten perusteella nähtiin: lapsen hermostuminen, ylireagoiminen, siirtymätilanteiden haasteellisuus ja keskimääräistä suurempia tarve aikuisen tuelle ja ohjaukselle.

Pienimpään, vivahteiden vaistoamisen luokkaan (9 %) sisältyviä piirteitä ovat erilaiset aistilyherkkyudet. Yksi vastaajista oli eritellyt aistiherkkyudet kuuloherkkyteen, tuntoherkkyteen ja tuoksuherkkyteen. Yleisemmin lapsen nähtiin reagoivan voimakkaasti erilaisiin ärsykkeisiin, joita ovat muun muassa: äänet, kosketus, liike, kiire, uuden ihmiset, esineet, asiat ja tilanteet, vaatteet, tuoksut ja hajut, sekä muutokset hoitopäivän rutiineissa.

Yleisesti erityisherkkyyden koettiin näkyvän eri tavoin aina lapsesta riippuen, mutta kuitenkin altistavan herkästi stressioireille. Eräs vastaajista määritteli erityisherkan lapsen seuraavasti:

”Se ei ole sairaus vaan ominaisuus!! Erityisherkkä lapsi havainnoi esim. ympäristöään erityisen tarkasti. Erityisherkkyyttä voi olla esim. fyysinen aistiherkkyys (esim. melulle), sosiaalinen (esim. ilmapiirin tunnistaminen), psyykinen (esim. tunneherkkyys, itkuherkkyys).”

6.3 Päiväkotiryhmien erityishervät lapset

Kyselyyn vastanneet päiväkodin kasvatustyöntekijät kokivat ryhmissään olevista lapsista yhteensä 11 % olevan erityisherkkiä. Poikien osuus tästä oli 56 % ja tyttöjen 44 %. Alle 3-vuotiaille lapsille ei tehdä minkäänlaisia diagnooseja - ja vaikkei erityisherkkyyttä voida virallisesti diagnosoida - oli kolme vastaajista maininnut ryhmänsä lapsilla olevan joko Aspergerin oireyhtymä, aistiyliherkkyyttä, kissansilmäsyndrooma, tai "tunne"-elämän häiriöitä, varhaislapsuuden hylkäämiskokemuksia ja perusturvallisuuden puutetta. Yksi vastaaja oli lisännyt, että ryhmänsä lapsista kaksi on tehostetussa esiopetuksessa.

6.4 Erityisherkkien lasten arki päiväkodissa

Erityisherkkien lapsen hoitopäivän jaoin kyselyä varten päiväohjelman rakenteen mukaisesti osiin. Kyselyssä pureuduttiin hoitopäivän eri vaiheisiin, ja sitä kautta erityisherkkien lapsen käytökseen. Näitä vaiheita olivat: *päiväkotiin saapuminen, siirtymätilanteet, ulkoilu, ruokailu, lepohetki, toimintahetket, leikkihetket, tilanteet muiden lasten kanssa/ryhmässä, yksin toimiminen ja päiväkodista lähteminen.*

6.4.1 Päiväkotiin saapuminen

Päiväkotiin saapumiseen liittyviä yhteneviä piirteitä vastauksissa oli paljon. Pääpiirteiltään herkkien lasten päiväkotiiin tuleminen sujui joko täysin mutkattomasti ("normaalisti"), tai se aiheutti erityisiä haasteita. Päiväkotiin tulemisen helppouteen vaikutti useimmissa esimerkeissä se, kuinka aamu oli jo kotona sujunut. Toisena vaikuttavana tekijänä nähtiin olevan muutosten määrä, eli oliko saapumistilanne tavallinen, vai oliko siinä jotakin poikkeavaa. Rutiinien merkitys lapsen tasapainoiselle kehitykselle korostui myös tältä osin vastauksissa. Osassa vastauksissa lasten kerrottiin suorastaan vastustavan päiväkotiiin tuloa.

65 % vastaajista kuvaili erityisheräksi kokemaansa lapella olevan päiväkotiin saapuessaan vaikeuksia irrottautua vanhemmastaan. Lapsen käyttäytymistä kuvailtiin jännittyneen oloiseksi, araksi ja ujoksi. Monet eivät myöskään katsoneet aikuista silmiin, vaan kääntyi omiin oloihinsa ja olivat usein itkuisia. Lapsiryhmään tuleminen vaati useimmissa tapauksissa aikuisen ohjausta, sillä lapsilla on vaikeuksia päästä mukaan ryhmän toimintaan. Toiset lapsista myös valitsivat mieluummin yksinolon ja sivusta seuraamisen päiväkotiin aamulla saapuessaan.

26 % vastanneista kertoi ryhmänsä erityisherkkien lasten tarvitsevan päiväkotiin tullessaan hoitohenkilökunnalta läheisyyttä, ja aloittavatkin hoitopäivänsä sylissä. Toisaalta pieni osa lapsista torjuu kaiken tuen ja lohdutuksen. Vanhemmasta eroamisen ja hoitopäivän aloittamisen aiheuttama ”tunnemyrsky” purkautuu usein hermostumisena, huutamisena, huitomisena, lyömisenä, kiukutteluna, ärhentelynä tai tavaroiden heittäjänä.

6.4.2 Siirtymätilanteet hoitopäivän aikana

Hoitopäivä pitää sisällään monia toimintoja ja näiden välisiä siirtymätilanteita. Kyseeseen olin siirtymätilanteiksi määritellyt esimerkiksi seuraavat: pukeminen ja riisuminen, uloslähtö ja sisääntulo, ruokailuun meno, nukkumaan meno ja unilta herääminen.

Siirtymätilanteet näyttävät vastausten perusteella erityisherkkien lapsen kannalta aika kaoottisilta ja haastavilta hetkiltä. Jopa 70 % vastanneista kertoi herkkien lapsen tarvitsevan (melko) paljon aikuisen ohjausta siirtymätilanteissa. Muita yhteisiä piirteitä lasten käyttäytymisessä olivat haaveilu, vitkuttelu ja muiden tekemisten seuraaminen. Erityisherkkien lasten siirtymätilanteiden koettiin kestävän muita lapsia kauemmin. Samoin usein tämmöisissä tilanteissa heillä on paljon asiaa aikuiselle, ja tarvitsevan erityistä huomiota osakseen.

Toisille uloslähtö ja sisääntulo olivat kaikkein haasteellisimpia osia hoitopäivästä. Tutuilla ja tarkoilla rutiineilla on kuitenkin saatu näiden tilanteiden aiheuttamaa ah-

distavuutta vähennettyä. Muina toimivina tukitoimina nähtiin tilanteiden ennakointi, selkeät ohjeet ja kuvien käyttö. Poikkeavissa tilanteissa (esimerkiksi sadepäivinä) rutiinien muuttuessa toiset lapsista menevät lukkoon tai saavat tunteenpurkauksia.

6.4.3 Hoitopäivän ulkoilutilanteet

Erityisherkkien lasten ulkoilutilanteet sujuvat pääsääntöisesti hyvin - aikuisen apua kuitenkin kaivataan. 59 % vastasi herkän lapsen tarvitsevan aikuisen apua ulkoilun aikana; joko leikkien ja kavereiden saamiseksi, tai vain turvaksi. Iso osa lapsista näyttää myös viihtyvän ulkoilussa ennemmin yksin kuin muiden seurassa, tai vaihtoehtoisesti samojen kavereiden kanssa samoissa leikeissä - päivästä toiseen.

6.4.4 Hoitopäivän ruokailuhetket

Ruokailutilanteissa erityisherkan lapsen käyttäytymistä kuvattiin rauhattomaksi, hitaaksi, siistiksi ja tarkaksi. Aikuisen tuki on näissäkin hetkissä tärkeässä asemassa. Monet lapset tarvitsivat aikuisen kannustusta, rohkaisua ja muistuttamista syömisen edistymiseksi sekä uusiin makuihin tutustumiseksi. Aistiherkkyys korostui ruokailutilanteissa, ja moni vastaaja mainitsikin lasten olevan tarkkoja ruoan rakenteesta mausta ja hajusta. Ruoka-aineiden tuli myös olla lautasella erillä toisistaan. Toiset lapset kieltäytyivät kokonaan epämieluisan ruoan takia tulemasta pöytään, kun toiset söivät lautaselta vain mieleiset ruoat tai hyvin pieniä annoksia.

6.4.5 Hoitopäivän lepoetki

Myös lepoetkellä struktuurin merkitys korostuu – 40 % kertoi ryhmänsä erityisherkkien lasten lepoetken sujuvan hyvin tarkkojen rutiinien avulla. Osa lapsista nukkui, toiset vain lepäilivät. Rauhoittuminen saattoi viedä paljonkin aikaa, ja lapsi vaatia aikuisen huomiota esimerkiksi juttelemalla, äännelemällä, itkeskelemällä tai

levottomuudella ja sängystä nousemalla. Osa antoi muille unirauhan, vaikkeivät itse nukkuneetkaan. Samoin, jos rauhoittuminen/nukahtaminen oli vaikeaa, vei herääminen/nouseminen ja tarvittavan vireystason saavuttaminen normaalia enemmän aikaa. Monelle lapselle oma unikaveri oli tärkeä osa lepohetkiin liittyviä rutiineja.

6.4.6 Toimintahetket hoitopäivän aikana

Hoitopäivän erilaisilla toimintahetkillä kyselyssäni tarkoitin esimerkiksi askartelu-, satu- tai lauluhetkiä. Vastauksista päätellen erityishervät lapset ovat joko innolla mukana yhteisissä toimintahetkissä, tai jättäytyvät kokonaan toiminnan ulkopuolelle. Kiinnostuksen asteeseen näytti vaikuttavan muun muassa tekemisen kohde ja aihe, kun taas uudet asiat, liialliset virikkeet, tehtävän haasteellisuus ja suuremmat ryhmäkoot alensivat toimintahetkien osallisuutta. Lisäksi erilaisissa toimintahetkissä aikuisen tuki on tärkeä lapsen onnistumisen kokemusten kannalta.

6.4.7 Leikkihetket hoitopäivän aikana

Erytyisherkkien lasten käyttäytyminen leikkihetkellä on usein vetäytyvää. Lapset joko leikkivät yksin, tai tarkkaan valikoimiensa parhaiden kavereiden kanssa. Toisten on vaikea löytää mieleistä leikkiä tai leikkikaveria, jolloin aikuisen ohjausta tarvitaan. Myös leikin lopettamiseen tarvitaan usein aikuisen apua. Yksin leikkivillä lapsilla ei näy edes rinnakkaisleikkejä, vaan he ovat täysin ”omissa maailmoissaan”. Yhdessä kaverin kanssa leikkivien erityisherkkien lasten leikit herpaantuvat helposti ”koheltamiseksi”. Leikit pysyvät yleensä päivästä toiseen samoina, leikki lapsi sitten yksin tai ryhmässä.

6.4.8 Erityisherkkä lapsi muiden lasten kanssa/ryhmässä

Erityisherkkyyden nähtiin häiritsevän ryhmässä toimimiseen tarvittavien sosiaalisten taitojen kehittymistä. Haasteita herkillä lapsilla oli esimerkiksi ”oman paikan” löytämisessä, erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, kommunikoimisessa ja ristiriitatilanteissa. Tällaisissakin tilanteissa lapset helposti vetäytyvät – ovat fyysisesti paikalla, mutta henkisesti ”omassa maailmassaan”. Yksi vastanneista kuvaili, kuinka erityisherkkä lapsi kiinnittää paljon huomiota toisten ilmeisiin, eleisiin ja äänenpainoihin ryhmässä ollessaan. Toista lasta saattaa myös ahdistaa ärsykkeiden paljous, kun toinen erityisherkkä ei eroa muusta ryhmästä millään tavalla.

6.4.9 Yksin oleminen hoitopäivän aikana

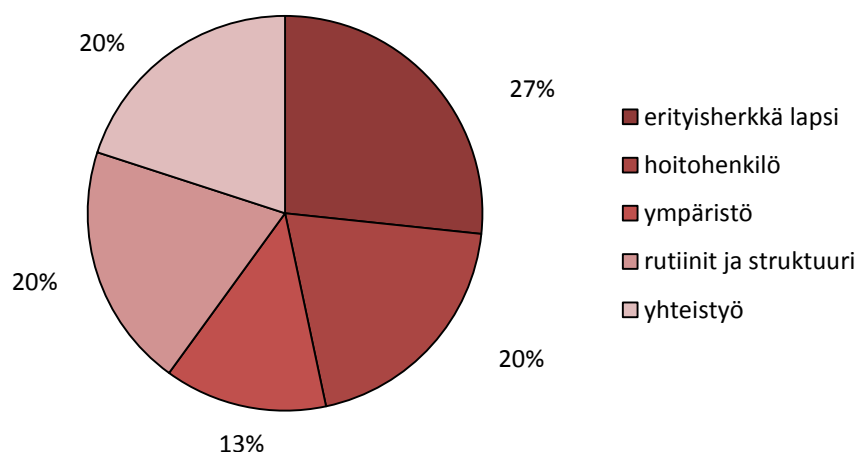
Kuten edellisistä vastauksista on jo käynyt ilmi - erityisherkkä lapsi tarvitsee aikaa ollakseen yksin. Vastausten perusteella 80 % viihtyy hyvin yksin, vaikka muutamasta lapsesta oli mainittu, etteivät osaa yksin (ilman aikuista) olla. Yksinään viihtyvien lasten kuvailtiin olevan niin vahvasti ”omassa sisäisessä maailmassaan”, etteivät reagoineet ympäristöönsä tai sen muutoksiin mitenkään.

6.4.10 Päiväkodista lähteminen

Toisin kuin päiväkotiin saapuminen, sieltä lähteminen vaikuttaisi olevan kohtuullisen helppoa erityisherkkälle lapselle. Lähtemisen helppouteen vaikuttivat esimerkiksi se, kuinka päivä oli muuten sujunut, oliko leikki pahasti kesken tai oltiinko lähdön hetkellä sisällä vai ulkona. Monet lapsista vapautuivat heti vanhemman nähdessään, mutta kotiinlähtöön saattoivat silti tarvita aikuisen ohjausta.

6.5 Erityisherkkien lasten huomioon ottaminen päiväkodissa

Kyselylomakkeella kartoitin työntekijän tapoja, joilla hän ottaa erityisherkkän lapsen huomioon. Kokonaisuudessaan keinojen moninaisuuden vuoksi luokittelin ne viiteen eri ryhmään. Ne ovat *erityisherkkään lapseen, hoitohenkilöön, ympäristöön, rutiiniin ja struktuuriin* sekä *ympäristöön* liittyvät tavat huomioida lapsen erityisherkkyyttä.

Kuvio 2. Erityisherkkän lapsen huomioimisen keinot luokiteltuina

Suurimmaksi ryhmäksi muodostui erityisherkkään lapseen itseensä liittyvät huomioimisen keinot, johon luokittelin 27 % vastauksista. Tällaisia keinoja olivat esimerkiksi lapsen kuuntelun ja rauhalliset juttutuokiot, yksilöllisen huomioimisen, itseilmaisuuksiin kannustamisen ja lapsen yksilöllisiin kiinnostuksen kohteisiin tarttumisen.

Seuraaviin kolmeen ryhmään – eli hoitohenkilöön, yhteistyöhön ja rutiiniin ja struktuuriin liittyviin keinoihin - luokittelin jokaiseen 20 % vastauksista. Hoitohenkilökuntaan liittyviä huomioimisen tapoja ovat lähellä oleminen, itseluottamuksen vahvistaminen ja rohkaiseminen, positiivisen palautteen antaminen sekä ymmärtäminen ja tukeminen. Yhteistyöhön liittyviksi keinoiksi määrittelin vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön, avustajan käyttämisen ja aikuisena olemisen haastavissa tilanteissa. Rutiinin ja struktuurin hyödyntämiseen päiväkodissa nojautuu tilanteiden ennakointi (esimerkiksi kuvia käyttämällä), etukäteen tulevasta kertominen, ohjaus ja ohjeiden kertaaminen, päivän strukturointi sekä rutiineissa pysyminen.

Kaikkein tärkeimmäksi vastaajien mielestä nousi juuri tulevien tapahtumien etukäteen läpikäyminen, jonka mainitsi 63 % vastaajista. Toinen tärkeäksi koettu asia oli rutiineissa pysyminen, jonka 42 % listasi erityisherkan lapsen huomioon ottamisen keinoksi. Oli sitten kyse omasta paikasta ruokapöydässä tai penkillä, päiväjärjestyksestä tai vaatteista. Pienimmäksi luokaksi muodostui ympäristöön liittyvät asiat. Esimerkkinä näistä ovat ryhmätilojen oikeanlainen valaistus, sekä rauhallinen ympäristö, pienryhmät ja porrastaminen siirtymätilanteissa ja toimintahetkillä.

Eräs vastaaja nosti esille seuraavan näkökulman herkkyyden huomioimisesta:

”Yritetään huomioida lapsen herkkyydet päiväkodin arjessa ja toimia niiden mukaan, mutta ei korosteta niitä muille lapsille.”

Toinen kysymys koski erityisherkan lapsen yksilöllisyyttä ja yksilöllistä huomioimista vaikeuttavia tekijöitä, sekä keinoja näiden haasteiden voittamiseksi. Kaikkein suurimmaksi ongelmaksi lapsen yksilöllisessä huomioimisessa vastaajat kokivat suuret ryhmäkoot. Suuri osa (eli 77 %) kysymykseen vastanneet mainitsivat, että ryhmäkojoja olisi pienennettävä. Tämän nähtiin tukevan erityisherkkien (ja muidenkin) lasten huomioon ottamista hoitopäivän aikana. Pienemmät ryhmäkoot auttaisivat aistiherkkää lasta myös melun vähentymisen kautta. Pienryhmät nähtiin vaikuttavan myönteisesti moniin muihinkin haasteisiin, joita hoitohenkilökunta kohtaa työpäivänsä aikana. Esimerkiksi lasten yksilölliset tarpeet olisi helpompi huomioida, sekä olisi antaa enemmän aikaa lapselle ja kuunnella häntä. Toiseksi haasteeksi koettiin aikuisten vaihtuvuus, sekä vähäinen määrä suhteessa lapsilukuun. Muita vastauksista esiin nousseita haasteita olivat tilojen valaistus, sisustus ja äänimaailma. Myös kasvatuskumppanuuden ja vanhempien kanssa käytävien keskustelujen tärkeys lapsen kokonaisvaltaisen tukemisen kannalta korostui.

Eräs ei osannut eritellä yhtään keinoa, joilla erityisherkkää lasta voisi huomioida hoitopäivän aikana. Toinen taas näki erityisherkan lapsen huomioimisen taustalla vaikuttavan seuraavan:

”Hyväksyä, että lapset ovat erilaisia ja heitä pitää kohdella, puhutella ja ohjata eri tavalla, antaa positiivista hyväksyntää ja palautetta.”

6.6 Mielenpitoita koulutuksen tarpeesta

Erityisherkkien lasten määrän nähtiin lisääntyneen päivähoitossa, ja sen koettiin koskettavan paljon suurempaa osaa lapsista, kuin mitä on aiemmin kuviteltu. Osalle erityisherkyys oli jo entuudestaan tuttua, mutta mainitsi yksi asian olevan hänelle aivan uusikin. Kaikki vastanneet kuitenkin kaipasivat aiheesta lisätietoa ja perehdyttävää koulutusta – niin sanottua ”perustietopakettia” erityisherkydestä. Lisätiedon tarpeen jaoin *teoriatietoa koskeviin* sekä *käytännön kokemuksiin ja toimintamalleihin pohjautuviin kokonaisuuksiin*.

Erityisherkyyttä koskevaa teoriatietoa vastanneet kaipasivat juurikin siitä syystä, että aihe on tuntematon. Tietoa kaivattiin yleisesti erityisherkydestä ja erityisherkkistä lapsista. Esimerkiksi siitä, miten herkkyys vaikuttaa lapseen ja hänen käyttökäytäntönsä, miten lasta hoidetaan syyllistämättä ja miten hänet pystytään huomioimaan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Käytännön kokemusten jakamisen koki osa vastaajista tärkeäksi. Tässä tapauksessa tällä tarkoitetaan vertaistuen jakamista ja saamista osana koulutusta – hyvien toimintatapojen ja kokemusten kiertoa laittamista. Toimintamalleista käytäntöön peräänkuulutettiin vastaajien keskuudessa ohjeita ja käytännön vinkkejä hoitopäivän eri tilanteisiin. Esimerkiksi siihen, kuinka tukea lasta tilanteessa, jossa hän kaipaa aikuisen tukea. Myös kirjallista ohjetta erityisherkydestä ja eri herkkyysalueista toivottiin. Sekä sitä, että asiantuntija kävisi päiväkodissa havainnoimassa herkkää lasta ja antaisi tarkat toimintaohjeet työntekijöille.

Yleisesti koulutuksen nähtiin tukevan ammatillista kasvua – päivittämällä vanhaa tietopohjaa ja hankkimalla uutta tietoa. Samoin lisätiedon ajateltiin auttavan molempia osapuolia – niin lasta, kuin hänen hoitajiaankin.

6.7 Ajatuksia erityisherkkyydestä

Kyselyn loppuun laitoin avoimen kysymyksen mahdollisille tarkennuksille tai lisäyksille aiheesta. Niitä ei montaa ollut, mutta aihevalintani sai kiitosta, tosin kyselyni koettiin liian laajaksi arkityön ohella täytettäväksi. Eräs vastaajista halusi vielä tarkentaa erityisherkkästä lapsesta seuraavasti:

”Erityisherkillä lapsella voi ilmetä esim. päänsärkyä, vatsakipua tai jotain aikuisen huomiota vaativia ”pipejä” tavallista useammin. Lapsen voi olla helpompi puhua fyysisistä vaivoista kuin tunteistaan tai ajatuksistaan.”

7 PÄÄTELMÄT JA POHDINTA

Tämä opinnäytetyönprosessi on ollut haastava ja kuluttava, mutta ennen kaikkea hyvin antoisa. Olen oppinut todella paljon uutta todella kiinnostavasta ja ajankohtaisesta aiheesta, jonka uskon palvelevan minua tulevaisuudessa niin kotona kuin työelämässäkin.

Kuten jo alussa totesin, on erityisherkkyyks myös saatujen tulosten perusteella suhteellisen tuntematon käsite – mutta toisaalta pienelle osalle vastaajista hyvinkin tuttu. Kyselyyn vastanneilla oli kuitenkin pääsääntöisesti entuudestaan vain vähän tietoa erityisherkkyydestä ja erityisherkkistä lapsista. Vastaajat määrittivät yhteensä 47:llä eri piirteellä erityisherkkän lapsen. Tämä mielestäni osoittaa sen, kuinka haasteellista erityisherkkyyden määrittely on, mikä puolestaan tuo haasteita teeman tutkimiselle. Haasteen otin huomioon jo kyselyä tehdessäni, ja avasin erityisherkkyyden määrittelmää lähdekirjallisuuden pohjalta saatteeseen ja kyselylomakkeeseen.

Lähdekirjallisuuden mukaan erityisherkkyyttä ilmenee noin 15–20%:lla väestöstä. Oman tutkimukseni perusteella kyselyyn osallistuneiden päiväkotien lapsista henkilökunta kokee 11 %:n olevan erityisherkkiä - poikia tästä oli 56 % ja tyttöjä 44 %.

Erityisherkkien lasten sukupuolijakauma tuli itselleni hieman yllätyksenä jo siitäkin syystä, kuinka herkkyyden oletetaan yleisesti olevan paremmin tyttöihin liittyvä piirre. Kyselyyn vastanneet päiväkodin työntekijät olivat kuitenkin pystyneet tunnistamaan tätä piirrettä myös hoitoryhmiensä pojissa. Toisena tutkimuksen tuloksena on, kuinka erityisherkyys näkyy jokaisessa lapsessa eritavalla, ja vaatii omanlaistaan huomioon ottamista päiväkodin arjessa. Lapsen erityisherkkyyden näkymiseen tuntui vahvasti vaikuttavan ympäristö, ja tärkeimmäksi hoitopäivän arkea helpottavaksi välineeksi vastauksista nousivat selkeät rutiinit ja struktuuri.

Saaduista tuloksista vahvistui myös jo alusta asti ollut ajatus aikuisen tuen merkityksestä hoitopäivän aikana. Siitä, kuinka selvillä käytännöillä, positiivisella palautteella ja aidolla läsnäololla on suuri merkitys lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta. Tämä vaatii kasvatusta- ja hoitohenkilökunnalta vankkaa ammattitaitoa ja kokemusta lapsen yksilöllisestä huomioon ottamisesta sekä arjen työstä päiväkodissa. Lisäksi lapsiryhmien koon pienentämisen kannatus (77 % vastaajista) vahvisti omaa ajatustani sen suuntaisen muutoksen tärkeydestä – niin lapsille kuin aikuisillekin.

Päädyin tekemään kyselytutkimuksen haastatteluiden sijaan. Tähän päätökseen vaikutti opinnäytetyön ajalliset resurssit sekä päiväkodin työntekijöiden huono saavutettavuus työajan puitteissa. Kyselyn tekemisen päätöstä vastaavasti vahvisti myös suuremman otannan mahdollisuus, vaikka lopulta vastauksia sain vain 26 kappaletta, ja vastausprosentiksi jäi 53 %. Käytin kyselyssä monia avoimia kysymyksiä, jotta sain mahdollisimman kattavan materiaalin vastatakseni tutkimuskysymyksiini. Näin jällenpäin ajatellen, kysely saattoi olla vastaajan näkökulmasta työläs ja aikaa vievä – ja suljetut kysymykset tai haastattelu niiltä osin parempi vaihtoehto. Haastatteluille olisin lisäksi luultavasti saanut erilaista tietoa aiheesta, myös vastausten analysoinnin ja luokittelun kannalta muunlainen tutkimustapa olisi ollut varmasti yksinkertaisempi.

Yhtenä suurimmista kompastuskivistä oli saatujen vastausten analysointi - se, kuinka saada vastaajan näkemys esiin juuri vastaajan tarkoittamalla tavalla ja samassa muodossa. Esimerkiksi haastavaksi vastausten luokittelussa koin sen, kuinka monet vastauksista sopivat mielestäni useampaankin luokkaan. Osan vastauksista sijoitinkin muutamaan eri luokkaan, koska mielestäni oli mahdotonta laittaa niitä vain vaikka

toiseen. Mielestäni myös tulkinnanvaraa vastauksissa oli huomattavan paljon, juuri-kin viitaten edelliseen esimerkkiin aineiston luokittelusta sekä siitä mahdollisesti johtuvasta vastaajan tarkoituksen vääristymisestä. Lisäksi jäin miettimään sitä, kuinka kaksi kyselyyn vastanneista olivat palauttaneet (perustietoja lukuun ottamatta) täysin tyhjät lomakkeet. Tarkoittaako tämä ettei heidän ryhmissään ole yhtään erityisherkkää lasta?

Opinnäytetyötä tehdessäni opin paljon erityisherkkyydestä ja siitä millaisia haasteita herkkyyys tuo elämään, mutta opin uutta myös tutkimuksen teosta. Aihe ansaitsisi mielestäni paljon lisää huomiota niin valtaväestön kuin päivähoidon työntekijöidenkin piirissä. Tämän prosessin myötä toivon opinnäytetyön puitteissa tehdyn tutkimuksen hyödyttävän tältä osin tekijänsä lisäksi myös kyselyyn vastanneita. – eli toivon kasvatustyötä tekevien päivähoidon ammattilaisten suhtautuvan lapsiin entistä avoimemmin ja heidän henkilökohtaiset piirteet ja tarpeet huomioon ottaen.

Uskoisin opinnäytetyöni olevan hyvä pohja jatkotutkimuksille, jotka voisivat koskea esimerkiksi vanhempien kanssa tehtävän kasvatuskumppanuuden merkitystä tai erilaisia päivähoidossa käytettäviä työmenetelmiä erityisherkkän lapsen näkökulmasta. Lisäksi kiinnostavaa olisi tietää erityislastentarhanopettajan roolista suhteessa erityisherkkien lasten huomioon ottamiseen päivähoidossa. Päiväkotimaailma on naisvaltaista alaa, enkä ollut yhtään yllättynyt, että kaikki kyselyyn vastanneista olivat naisia. Olisi ollut mielenkiintoista saada vastauksia myös miespuolisilta työntekijöiltä, ja lisäksi nähdä olisiko vastausten välillä ollut joitain selviä eroja. Lisäksi itseäni kiinnostaisi työntekijöiden taustan (esimerkiksi iän, koulutuksen, työhistorian) vaikutukset erityisherkkyyteen suhtautumisessa.

LÄHTEET

Aron, E. N. 2002. The highly sensitive child. Lontoo: Thorsons.

Aron, E. N. 2013. Erityisherkkä ihminen. 3. painos. Helsinki: Nemo.

Cain, S. 2012. Hiljaiset. Introverttien manifesti. Helsinki: Avain.

Dunderfelt, T. 2012. Tunnista temperamentit. Väriä elämään ja itsetuntemukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Himberg, L., Laakso, J., Näätänen, R., Peltola, R. & Vidjeskog, J. 2002. Kehittyvä ihminen. Psykologia 2. 1.-3. painos. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

HSP - Suomen erityisherkkät ry, 2015. Erityisherkkä lapsi –esite. Viitattu 2.4.2015. http://media.wix.com/ugd/ea89b1_fd339e439f4c4553ab9dbc4a336c8bca.pdf

HSP – Suomen erityisherkkät ry:n www-sivut. 2015. Viitattu 2.4.2015 ja 14.4.2015. <http://erityisherkat.wix.com/erityisherkat>

Järvinen, M., Laine A. & Hellman-Suominen K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.

Kaskela, M. & Kekkonen M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Keiski-Salonen I., Keskinen S. & Keskinen E. 2005. Temperamentin yhteys psykosomaattiseen oireiluun varhaislapsuudessa. Teoksessa T. Parkkinen & S. Keskinen (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelukeskus, 95-110.

Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2009. Temperamentti. Ihmisen yksilöllisyys. 4. painos. Helsinki: WSOY.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton www-sivut 2015. Viitattu 8.4.2015.
<http://www.mll.fi/>

Manninen, S-S. 1999. Outolintu, erilainen. Tutkimusraportti yliherkästä väri-ihmisestä muotojen yhteiskunnassa. Jyväskylä: Atena.

Mattila, J. 2014. Herkkyys ja sosiaaliset pelot. Helsinki: Kirjapaja.

Satri, J. 2014. Sisäinen lepatus. Herkän ihmisen tietokirja. Helsinki: Basam books.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut 2015. Viitattu 23.3.2015.
<https://www.thl.fi/fi/>

Viljamaa, J. 2009. Mitä minä teen tämän lapsen kanssa? Haastavan lapsen kasvatusta. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Hei,

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulun Tiilimäen kampuksella, jossa suoritan sosiaali-alan koulutusohjelmassa sosionomi (AMK) tutkintoa. Olen tekemässä opinnäytetyötä aiheesta ”Erityisherkillä lapset päiväkodissa”. Tämän kyselyn tarkoituksena on kartoittaa miten lapsen erityisherkyys näkyy päiväkodin arjessa. Sekä samalla tutkia sitä, kuinka erityisherkyys päiväkodissa tulisi ottaa huomioon.

Ihmisen erityisherkyys (Highly Sensitive Person, HSP) tarkoittaa käytännössä sitä, kuinka lapsen aistit ovat oikeasti herkkät, ja hermosto helposti kuormittuva. Erityisherkillä lapsilla on kuin kaksi puolta; he ovat usein ujoja tai arkoja ja hitaasti ”syttyviä”. Mutta toisaalta ympäristön ja ihmisten tultua tutuksi, ei arkuudesta ja ujoudesta ole tietoaakaan. Rutiinit ovat tärkeitä kaikille lapsille, mutta erityisherkkien lasten kohdalla niiden merkitys korostuu entisestään. Erityisherkkien lasten sisäinen maailma on hyvin vahva, ja he ovat kovia pohtimaan ja ihmettelemään maailman ihmeellisyyksiä.

*Kyselyn olen toimittanut osaan Porin alueen päiväkodeista, kahteen kultakin päivähoidon toiminta-alueelta. Olette valikoituneet vastaajiksi, ja täten pyydän päiväkotinne hoitohenkilökuntaa vastaamaan oheiseen kyselyyn. **Vastauksenne ovat tutkimuksen, ja koko opinnäytetyöni onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeitä.***

*Pyydän, että täytätte teille lähettämäni kyselylomakkeet mahdollisimman avoimesti ja kattavasti, sekä palauttamaan ne minulle yhteisessä palautuskuoressa **27.3.2015 mennessä**. Vastaukset tulen käsittelemään luottamuksellisesti, eivätkä kenenkään yksittäisen vastaajan tiedot tule ilmi opinnäytetyössäni.*

Suuret kiitokset vastauksistanne jo näin etukäteen!

Porissa 12.3.2015

Anna-Matilda Tähtinen

KYSELYLOMAKE

Lomake sisältää monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Vastaa monivalintakysymyksiin rastittamalla oikea vaihtoehto. Avoimiin kysymyksiin olen jättänyt tyhjää tilaa vastausta varten, jatka tarvittaessa kyselypaperin kääntöpuolelle.

1. Sukupuoli

nainen

mies

2. Ikä _____ vuotta

3. Mikä on viimeisin koulutuksesi (tutkintonimike)?

4. Mikä on työnimikkeesi nykyisessä työssäsi?

5. Kuinka pitkä kokemus sinulla on työskentelystä päiväkodissa?

6. Minkä ikäisiä ovat ryhmäsi lapset?

7. Montako lasta ryhmässäsi on?

Tyttöjä _____

Poikia _____

Ihmisen erityisherkyys (Highly Sensitive Person, HSP) tarkoittaa käytännössä sitä, kuinka lapsen aistit ovat oikeasti herkäät, ja hermosto helposti kuormittuva. Erityisherkillä lapsilla on kuin kaksi puolta; he ovat usein ujoja tai arkoja ja hitaasti ”syttyviä”. Mutta toisaalta ympäristön ja ihmisten tultua tutuksi, ei arkuudesta ja ujoudesta ole tietoaakaan. Rutiinit ovat tärkeitä kaikille lapsille, mutta erityisherkkien lasten kohdalla niiden merkitys korostuu entisestään. Erityisherkkien lasten sisäinen maailma on hyvin vahva, ja he ovat kovia pohtimaan ja ihmettelemään maailman ihmeellisyyksiä.

Vastaa seuraaviin kysymyksiin yllä olevan määrittelyn ja oman kokemuksesi perusteella, koskien oman ryhmäsi lapsia.

8. Miten määrittelisit käsitteen **erityisherkkä lapsi**? Mitä se mielestäsi käytännössä tarkoittaa?

9. Montako erityisherkkää lasta ryhmässäsi on?

Tyttöjä _____

Poikia _____

10. Onko ryhmäsi erityisherkillä lapsilla jokin virallinen diagnoosi?

kyllä, kuinka monella _____

ei, kuinka monella _____

11. Mitä diagnooseja ryhmäsi lapsilla on?

12. Miten erityisherkkä lapsi käyttäytyy seuraavissa tilanteissa,

a. päiväkotiin saapuessaan?

b. siirtymätilanteissa? (esimerkiksi pukeutuminen tai riisuminen, uloslähtö tai sisälle tuleminen, ruokailuun meno, nukkumaan meno, unilta herääminen)

c. ulkoilussa?

d. ruokailussa?

e. lepoaikana?

f. toimintatuntina? (esimerkiksi askartelu, laulua, laulukirja)

g. leikkiaikana?

h. muiden lasten kanssa/ryhmässä?

i. yksin ollessaan?

j. päiväkodista lähtiessään?

13. Miten otat lapsen erityisherkkyyden huomioon päiväkodin arjessa?

14. Miten mielestäsi lapsen erityisherkyys tulisi huomioida päivähoitossa?

15. Tarvittaisiinko mielestäsi tästä aiheesta lisätietoa tai koulutusta? Minkälaista?

16. Haluatko vielä kertoa jotain aiheesta?

Kiitos vastauksestasi!